

Ciljna kultura i civilizacija u udžbenicima njemačkog i portugalskog kao stranog jezika

Lovaković, Magdalena

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:130832>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za germanistiku
Nastavnički smjer
Odsjek za portugalski jezik i književnost

Magdalena Lovaković

Ciljna kultura i civilizacija u udžbenicima
njemačkog i portugalskog kao stranog jezika

Diplomski rad

Mentorice: dr. sc. Mirela Landsman Vinković
dr. sc. Daliborka Sarić

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

_____ (potpis)

Zahvala

Hvala mojim mentoricama dr. sc. Mireli Landsman Vinković i dr. sc. Daliborki Sarić na pomoći, savjetima i podršci pri izradi diplomskog rada.

Veliko hvala mojoj obitelji i prijateljima na potpori i bezuvjetnoj podršci tijekom mog studija.

Zahvaljujem i svojoj profesorici Nataši Klarić bez čije pomoći ne bih uspješno upisala studij germanistike te posebno hvala mojoj dragoj prijateljici i kolegici Luciji na bezbrojnim uspominama, smijehu i suzama tijekom ovih šest godina.

Sadržaj:

1. Uvod.....	5
2. Ciljna kultura i civilizacija	6
2.1. Definicija ciljne kulture i civilizacije	7
2.2. Međukulturalna kompetencija u predmetnim kurikulumima i nastavni ciljevi ciljne kulture i civilizacije	8
2.3. Pristupi poučavanju ciljne kulture i civilizacije u nastavi njemačkog jezika.....	11
2.3.1. Kognitivni pristup	11
2.3.2. Komunikacijski pristup	12
2.3.3. Međukulturalni pristup	13
2.3.4. Diskurzivni pristup ciljnoj kulturi i civilizaciji	13
2.4. Izbor tema ciljne kulture i civilizacije	16
2.5. Slika kao vizualni materijal ciljne kulture i civilizacije	19
2.6. Problematika ciljne kulture i civilizacije u nastavnom procesu.....	20
3. Udžbenici u nastavi stranog jezika.....	21
3.1. Definicija udžbenika	22
3.1. Kriteriji analize udžbenika.....	24
3.3. Razvoj udžbenika portugalskog kao stranog jezika	29
3.4. Razvoj udžbenika njemačkog kao stranog jezika	30
4. Praktični dio - Analiza odabranih udžbenika.....	32
4.1. Kratak prikaz analiziranih udžbenika.....	32
4.1.1. Beste Freunde	32
4.1.2. Magnet neu B1	33
4.1.3. Netzwerk B1	33
4.1.4. Português em Foco 2	34
4.1.5. Passaporte para Português 2	34
4.1.6. Português XXI	35
4.2. Način prikaza ciljne kulture i civilizacije u udžbenicima.....	35
4.3. Analiza odabranih udžbenika.....	36
4.3.1 Beste Freunde	37
4.3.2. Magnet neu B1	43
4.3.3. Netzwerk B1	46

4.3.4. Português em Foco 2	51
4.3.5. Passaporte para Português 2	55
4.3.6. Português XXI	58
4.3.7. Usporedba udžbenika njemačkog i portugalskog kao stranog jezika	61
5. Zaključak	65
6. Literatura	66
Sažetak na hrvatskom jeziku:	70
Abstract	70
Zusammenfassung	71
Resumo	72

1. Uvod

„U jeziku se ogleda duša naroda.“¹

Tijekom mojeg osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanje nastava stranog jezika uglavnom se svodila na usvajanje vokabulara i gramatičkih struktura stranog jezika. Tek kada bi na kraju školske godine po zaključivanju ocjena preostao poneki 'slobodan sat', u nastavu bi bili uključeni i sadržaji ciljne kulture i civilizacije. Upravo zato što se nastava i učenje stranog jezika svodila na suhoparno usvajanje pravila i nepoznatih riječi, većina učenika² imala je negativan stav prema učenju stranih jezika. Stoga iz vlastitog iskustva mogu reći kako na nastavu stranog jezika nikada nisam gledala kao na mjesto susreta dviju kultura – vlastite i ciljne. Navedena činjenica potaknula me je na odabir ove teme diplomskog rada.

U današnjem svijetu jezik i kultura su međusobno nerazdvojno povezani. Sveprisutni proces globalizacije i razvoj multikulturalnih društava rezultirali su prisutnošću različitih kultura i jezika u našem okruženju. U takvom svijetu, poznavanje stranih jezika, odnosno razumijevanje strane kulture, ključan su preduvjet za društvenu interakciju i sporazumijevanje. Samim tim sadržaji ciljne kulture i civilizacije neizostavan su dio nastave stranog jezika.

Cilj ovog diplomskog rada je ustanoviti postoje li među analiziranim udžbenicima razlike po pitanju sadržaja ciljne kulture i civilizacije, odnosno koje su prednosti i nedostaci analiziranih udžbenika s obzirom na aspekt ciljne kulture i civilizacije. Osim definicije ciljne kulture i civilizacije, teorijski dio ovog rada objašnjava i važnu ulogu međukulturalne kompetencije u nastavi stranog jezika. Sljedeća poglavlja prikazuju različite pristupe sadržajima ciljne kulture i civilizacije, kao i kriterije za izbor tema usmjerenih na ciljnu kulturu i civilizaciju. Drugo poglavlje diplomskog rada tematizira definiciju udžbenika te kriterije njihove analize. Teorijski dio naposljetku donosi i kratki prikaz razvoja udžbenika portugalskog, odnosno njemačkog kao stranog jezika.

Nakon teorijskog dijela slijedi i praktični dio koji donosi analizu tri udžbenika namijenjena poučavanju njemačkog kao stranog jezika, odnosno tri udžbenika namijenjena poučavanju portugalskog kao stranog jezika. Svih šest udžbenika namijenjeni su poučavanju njemačkog i

¹ <https://www.aphorismen.de/zitat/40303> (Pristupljeno: 28.06.2023.)

² Napomena autorice rada: svi izrazi koji se pojavljuju u tekstu, a u sebi nose rodno značenje, odnose se i na muški i na ženski rod.

portugalskog jezika na razini B1, a njihova analiza provedena je na temelju tzv. stockholmskih kriterija Hansa Jürgena Krumma.

2. Ciljna kultura i civilizacija

Ciljna kultura i civilizacija sastavni je dio udžbenika svakog stranog jezika, a kao takva je i neizostavan dio nastave stranog jezika. Jezik i kultura međusobno su povezani. Zahvaljujući procesu globalizacije i razvoju multikulturalnih društava današnjice, okruženi smo različitim kulturama i jezicima. Preduvjet društvene interakcije i sporazumijevanja u takvom svijetu je i poznavanje stranih jezika te razumijevanje stranih kultura. Iako je ciljna kultura i civilizacija sastavni dio nastave stranog jezika još od početka 20. stoljeća, do danas ne postoji njezina jedinstvena definicija. Truck-Biljan u *Malom rječniku i pojmovniku iz područja Ovladavanja inim jezicima* pojam ciljne kulture i civilizacije naziva zemljoznanstvom, izjednačavajući ga s njemačkim pojmom *Landeskunde*, odnosno engleskim *civilisation / cultural studies* (Truck-Biljan, 2013./2014.: 13,14). Portugalski rječnik *Priberam* navodi geografiju i kulturu kao istoznačnicu njemačkog pojma *Landeskunde*.³ Nadalje, najpoznatiji njemački online rječnik *Duden* objašnjava pojam ciljne kulture i civilizacije kao: „znanost o kulturi, geografiji i povijesti jedne zemlje.“⁴

Svrha svake nastave, pa tako i nastave stranog jezika, jest ostvarivanje određenih ciljeva učenja. Prema Erdmengeru i Istelu tri su glavna cilja nastave stranog jezika:

1. razvoj jezičnih vještina (slušanje/govor, čitanje/pisanje)
2. usvajanje znanja o stranom jeziku, ali i kulturi govornika toga jezika
3. rad na određenim stavovima, primjerice razvoj tolerancije prema stranom narodu, spremnost na kompromis kao preduvjet svake komunikacije (Erdmenger/Istel, 1978: 30).

Uzevši u obzir navedene ciljeve nastave stranog jezika, jasno je da je uključivanje ciljne kulture i civilizacije u nastavu stranog jezika preduvjet za ostvarivanje glavnih ciljeva nastave. Kako bi se učenik mogao uspješno služiti ciljnim jezikom, s jedne strane nužno je da razvije temeljne vještine čitanja, slušanja, govorenja i pisanja. S druge pak strane razvoj četiri temeljne vještine nije mu dovoljan, kako bi uspješno komunicirao s izvornim govornicima ciljnog jezika. Za ostvarivanje uspješne komunikacije, nužno je da razumije ciljnu kulturu izvornih govornika te da razvije brojne stavove, kao što je primjerice tolerancija prema 'tuđem', odnosno 'drugačijem od vlastitoga'.

³ A infopédia. <https://www.infopedia.pt/dicionarios/alemao-portugues/landeskunde> (Pristupljeno: 14.03.2023.)

⁴ Duden. <https://www.duden.de/rechtschreibung/Landeskunde> (Pristupljeno: 14.03.2023.)

2.1. Definicija ciljne kulture i civilizacije

Posljednjih desetljeća nastava stranog jezika područje je velikih istraživanja, pa tako ne čudi da se iz dana u dan javljaju i brojne nove definicije ciljne kulture i civilizacije. Dok se s jedne strane ciljna kultura i civilizacija može ukratko definirati kao „sve ono što je pojedincu potrebno, kako se ne bi osjećao kao stranac u stranoj zemlji“ (Bischof, Kessling, Krechel, 1999: 7), s druge pak strane postoje i kompleksnije definicije. U sklopu tzv. ABCD-teza⁵ o ulozi ciljne kulture i civilizacije u nastavi njemačkog jezika ciljna kultura definirana je kao „princip koji se realizira kombinacijom poučavanja stranog jezika i kulture ciljne zemlje te posebnih aktivnosti u sklopu nastave stranog jezika, koja je mjesto susreta vlastite i ciljne kulture“ (Reschke, 1990: 12). Bausch tvrdi da „ciljna kultura i civilizacija ne podrazumijeva samo područje jezika i literature, nego i politike, društva, gospodarstva i kulture neke države. Ona je sastavni dio nastave stranog jezika od 19. stoljeća, a njezina uloga se u tijeku 20. stoljeća znatno mijenja i jača (Bausch, Christ, Krumm, 2003: 60, 61). Iako ne postoji jedinstvena definicija ciljne kulture i civilizacije, svim definicija je zajednička činjenica da ciljna kultura i civilizacija obuhvaća različita područja: kulturu, društvo (društvene odnose), povijest i geografiju ciljne zemlje i slično. Međutim, koncept ciljne kulture i civilizacije ne smije biti nikako sveden na poučavanje podataka, brojeva i činjenica o ciljnoj zemlji.

Odnos ciljne kulture i ciljnog jezika možemo promatrati na dva načina. Ciljni jezik možemo definirati kao produkt ciljne kulture koji odražava kulturne aspekte jedne društvene skupine. U skladu s tim, njegovo usvajanje doprinosi boljem i lakšem razumijevanju društvene skupine. S druge pak strane, ciljni jezik može biti shvaćen kao preduvjet ciljne kulture jer se pojedinac zahvaljujući ciljnom jeziku obrazuje (Charbonnier, 1989, prema Monteiro, 2018: 19).

⁵ ABCD teze smjernice su koje definiraju ulogu i sadržaj ciljne kulture i civilizacije u nastavi njemačkog jezika. Profesorima služe kao orijentir i pomoć pri odabiru sadržaja ciljne kulture i civilizacije u nastavnom procesu.

2.2. Međukulturalna kompetencija u predmetnim kurikulumima i nastavni ciljevi ciljne kulture i civilizacije

Budući da ciljna kultura i civilizacija čini sastavni dio nastave stranog jezika, didaktika ciljne kulture i civilizacije usko je povezana s didaktikom nastave stranog jezika. Nastava stranog jezika, kao i svaka nastava, temelji se na određenim ciljevima učenja koje učenici trebaju postići. Kao što je već u prethodnom poglavlju navedeno, didaktika stranih jezika polazi od tri univerzalna cilja, a to su usvajanje temeljnih vještina, usvajanje znanja o jeziku i kulturi naroda ciljnog jezika te razvoj objektivnosti, tolerancije prema stranom jeziku i slično.

Nastavnik bi trebao imati na umu ove univerzalne ciljeve učenja te pri poučavanju ciljne kulture i civilizacije u nastavi stranog jezika planirati nastavu na temelju ovih ciljeva, odnosno težiti da njegovi učenici ove ciljeve i ostvare. Četiri temeljne vještine (slušanje/govor, čitanje/pisanje) u procesu usvajanja stranog jezika na prvi pogled nisu usko povezane s usvajanjem ciljne kulture i civilizacije. Međutim, ako za primjer uzmemo pisanje božićne čestitke na ciljnom jeziku, tada postaje jasnije da tome ipak nije tako. Kako bi učenik tom prigodom mogao pismeno komunicirati sa svojim prijateljem, izvornim govornikom ciljnog jezika, ne samo da mora usvojiti strukturu božićne čestitke (npr. uvodni pozdrav, razrada, završni pozdrav, potpis), nego mora poznavati i ortografska pravila, pravopis, raspolagati odgovarajućim vokabularom te poznavati kulturne konvencije i običaje povezane s Božićem u ciljnoj zemlji.

Nadalje, pod pojmom usvajanja znanja o jeziku ne podrazumijeva se suhoparno usvajanje gramatičkih pravila o stranom jeziku, nego upravo suprotno. Nastavnici jezične, odnosno gramatičke strukture i primjerice vokabular uvijek moraju poučavati u određenom kontekstu. Tek nakon toga mogu učenicima skrenuti pažnju na jezično, tj. gramatičko pravilo. Najveći izazov za svakog učenika stranog jezika je upravo razvoj komunikacijske vještine, odnosno sposobnost govorne produkcije i interakcije na stranom jeziku. Taj izazov nastavnici učenicima nikako ne olakšavaju ukoliko u prvi plan stavljaju usvajanje gramatičkih pravila stranog jezika. Upravo činjenica da učenici jezik spoznaju u konkretnom kontekstu, omogućava im da se uspješnije i lakše jezično izraze u komunikaciji na stranom jeziku, ali isto tako da danas-sutra bolje razumiju svog sugovornika, izvornog govornika ciljnog jezika.

Kao neizostavan dio nastave stranog jezika, ciljna kultura i civilizacija prenosi znanja koja učenicima omogućavaju komunikaciju na ciljnom jeziku, ali i bolje razumijevanje ciljne kulture i njezinih pripadnika. Heyd navodi kako usvajanje sadržaja ciljne kulture i civilizacije, odnosno bolje razumijevanje ciljne kulture, doprinosi povećanju motivacije učenika (Heyd, 1990: 47).

Integracijom ciljne kulture i civilizacije nastavnici potiču intrinzičnu motivaciju učenika, koja na duge staze omogućava uspješnije usvajanje stranog jezika, nego primjerice ekstrinzična motivacija (npr. dobra ocjena).

Ciljevi nastave stranog jezika sadržani su u predmetnim kurikulumima. Budući da su učenici u današnjem svijetu okruženi različitim jezicima i kulturama, uključivanje razvoja međukulturalne kompetencije neizbježno je u nastavi stranih jezika, pa tako ne čudi da i predmetni kurikulum za njemački jezik i predmetni kurikulum za portugalski jezik naglašavaju njezin razvoj. Predmetni kurikulum za izvođenje nastave stranih jezika u obrazovnom sustavu Savezne Republike Njemačke razlikuje tri opća cilja nastave stranog jezika: stjecanje komunikacijske, međukulturalne i jezične kompetencije. Sve tri jezične kompetencije ravnopravno su zastupljene u kurikulumu. Razvoj međukulturalne kompetencije ostvaruje se obrađivanjem nastavnih sadržaja ciljne kulture i civilizacije, čime učenici razvijaju određene vrijednosti i stavove te lakše razumiju svoje sugovornike u društvenoj interakciji.⁶

Kao i u obrazovnom sustavu SRNJ, predmetni kurikulum za nastavu stranih jezika u obrazovnom sustavu Portugala razlikuje komunikacijsku te međukulturalnu kompetenciju, dok je razvoj strateške kompetencije treći opći cilj nastave stranog jezika. Strateška kompetencija podrazumijeva razvoj pozitivnog stava prema učenju stranog jezika kod učenika te sagledavanje stranog jezika kao sredstva komunikacije u učionici, pomoću kojeg učenici ostvaruju međusobnu suradnju i komunikaciju. Međukulturalnu kompetenciju učenici razvijaju zahvaljujući uključivanju nastavnih sadržaja ciljne kulture u nastavni proces stranog jezika, određujući zemljopisne, povijesne i druge specifičnosti ciljne zemlje. Nadalje, učenici osvješćuju kulturnu raznolikost te ju identificiraju uspoređujući vlastitu s ciljnom kulturom. Međukulturalna kompetencija potiče učenike i na aktivno sudjelovanje u vlastitoj zajednici, uključivanjem u različite projekte, a rezultat svega je formiranje budućih odgovornih građana.⁷

Predmetni kurikulum za njemački jezik u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske razlikuje tri temeljna područja: komunikacijsku jezičnu kompetenciju, međukulturalnu komunikacijsku kompetenciju te samostalnost u ovladavanju jezikom. Sukladno predmetnom kurikulumu stranog jezika, ostvarivanjem ishoda iz područja međukulturalne komunikacijske kompetencije učenik je:

⁶ <https://www.schulportal-thuringen.de/web/guest/media/detail?tspi=2458> (Pristupljeno: 24.05.2023.)

<https://www.bildungserver.de/lehrplaene-richtlinien-3271-de.html> (Pristupljeno: 24.05.2023.)

⁷ Direção Geral da Educação. <http://www.dge.mec.pt/lingua-estrangeira-i-ii-ou-iii-formacao-geral> (Pristupljeno: 1.2.2023.)

- „sposoban objektivno sagledati sličnosti i razlike među kulturama
- sposoban učinkovito i primjereno kontekstu komunicirati s izvornim i neizvornim govornicima, što dovodi do uvažavanja sugovornika različitih kulturalnih identiteta i izgrađivanja skladnih međukulturalnih odnosa
- empatičan, prilagodljiv i otvoren za razumijevanje, prihvaćanje i uvažavanje govornika ciljne zemlje i njihove kulture“.⁸

Stjecanje međukulturalne kompetencije doprinosi i razvoju tolerancije učenika prema različitostima, odnosno proširivanju njegovih horizonata. Zahvaljujući tome, učenik je manje sklon razvoju predrasuda prema drugima. Ishodi učenja u području međukulturalne komunikacijske kompetencije uključuju stjecanje znanja o ciljnoj kulturi te razvoj vještina (interakcija s pripadnicima ciljne kulture) i stavova (otvorenost, nadilaženje predrasuda). Prema istraživanju *Zajedničkog europskog referentnog okvira za jezike*, usvajanje ciljne kulture i civilizacije u sklopu nastave stranog jezika povoljno utječe na učenikovo shvaćanje vlastite kulture te doprinosi širenju učenikovih horizonata i razvoju njegove osobnosti (Monteiro, 2018, prema Europski referentni okvir, 2001: 73).

Vijeće Europe 2001. godine u suradnji s ALTE (Udruga jezičnih ispitnih centara u Europi) i EAQUALS (Europska udruga za kvalitetne jezične usluge) objavljuje dokument *Zajednički europski referentni okvir za jezike* (dalje u tekstu ZEROJ), na engleskom, njemačkom te francuskom jeziku. Glavni cilj ZEROJ-a je objektivno opisivanje učenikovog znanja stranog jezika. Na temelju ZEROJ-a oblikuju se kako predmetni kurikulumi stranih jezika u državama diljem Europe, tako i novi udžbenici te ostali nastavni materijali (Bergovec, 2007: 300).

Sukladno ZEROJ-u, tri su glavna stupnja: A, B i C. Učenici se ovisno o stupnju kojim su ovladali jezikom, nazivaju: A – temeljni korisnik, B – samostalni korisnik te C – iskusni korisnik. Svaki od tri stupnja grana se na još dva: A1 – pripremni stupanj, A2 – temeljni stupanj, B1 – razvojni stupanj, B2 – samostalni stupanj, C1 – napredni stupanj, C2 – vrsni stupanj (ZEROJ, 2005: 23).

Osim komunikacijske kompetencije, ZEROJ razlikuje i tri opće kompetencije: sociokulturalno znanje (npr. međuljudski odnosi ili govor tijela u komunikaciji), međukulturalna osviještenost (sličnosti i razlike među kulturama) te međukulturalne vještine (npr. primjena različitih strategija u komunikaciji s pripadnicima druge kulture) (Schneider, 2005: 16,17). Razvoj svih kompetencija

⁸ Narodne novine. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_141.html (Pristupljeno: 1.2.2023.)

opisan je u okviru četiri razine te obuhvaća temeljne vještine – razumijevanje (slušanje i čitanje), govor i pisanje. Međukulturalna kompetencija ima svoje važno mjesto u ZEROJ-u te obuhvaća:

1. sposobnost uočavanja međusobne povezanosti vlastite i ciljne kulture
2. razvoj kulturne senzibilnosti te strategija potrebnih za komunikaciju s pripadnicima ciljne kulture
3. sposobnost, djelovati kao posrednik između vlastite i ciljne kulture te učinkovito rješavati međukulturalne nesporazume ili konflikte
4. sposobnost nadilaženja stereotipa (Schneider, 2005, prema GER, 2001: 26).

Najnovije izdanje ZEROJ-a ne samo da detaljno opisuje sadržaje međukulturalne kompetencije, već navodi i stupnjeve u razvoju međukulturalne kompetencije. U razvoju međukulturalne kompetencije, kao i u razvoju komunikacijske, postoji šest stupnjeva: A1, A2, B1, B2, C1, C2.⁹ Dok temeljni korisnik na razini A1 može uspostaviti jednostavnu komunikaciju koristeći temeljne izraze kao što su: pozdravi i jednostavne upute, samostalni korisnik na razini B1 svjestan je i obraća pažnju na najznačajnije kulturalne razlike po pitanju običaja, stavova, vrijednosti i uvjerenja prisutnih u ciljnom, odnosno vlastitom društvu. Vrsni pak korisnik na razini C2 cijeni sociolingvističku te sociokulturalnu implikaciju ciljnog jezika te u svakoj situaciji može adekvatno reagirati. Isto tako vrsni korisnik može uspješno posredovati između govornika ciljnog jezika i vlastitog, uzimajući u obzir sociokulturalne i sociolingvističke razlike.¹⁰

2.3. Pristupi poučavanju ciljne kulture i civilizacije u nastavi njemačkog jezika

Zeuner razlikuje tri didaktička pristupa ciljnoj kulturi i civilizaciji u nastavi stranog jezika (Zeuner 2001: 8). Pristupi se fokusiraju na različite aspekte ciljne kulture i civilizacije, pružajući različite perspektive razumijevanja i integracije ciljne kulture u nastavi stranog jezika. U ovom poglavlju detaljnije su opisana i analizirana sva tri pristupa: kognitivni, komunikacijski i međukulturalni.

2.3.1. Kognitivni pristup

Kada je riječ o kognitivnom pristupu, ciljna kultura i civilizacija svodi se na stjecanje činjeničnog znanja. U fokusu ovakvog pristupa su prvenstveno činjenice, primjerice o političkom

⁹ Common european framework of references for languages: learning, teaching, assessment. <https://rm.coe.int/16802fc1bf> (Pristupljeno: 1.7.2023.)

¹⁰ ibid. (Pristupljeno: 1.7.2023.)

ustrojstvu ciljne države, njezinoj povijesti, broju stanovnika i slično. Upravo je to razlog zašto je u ovom pristupu ciljna kultura i civilizacija usko vezana uz druge znanstvene grane kao što su povijest, politika, geografija ... Iz drugih znanstvenih grana crpe se podaci i činjenice o ustroju države, njezinoj povijesti, geografskom položaju i slično te se integriraju kao samostalne teme u nastavu stranog jezika. Kritičari ovakvog pristupa ciljnoj kulturi i civilizaciji tvrde kako ona u ovom slučaju nije ništa drugo nego usvajanje pukog enciklopedijskog znanja. Nadalje, tvrde kako se ovakvim pristupom kultura i običaji jedne zemlje pokušavaju svesti na tek nekolicinu podataka u pojedinom udžbeniku stranog jezika te se time zbog što bržeg učenja stranog jezika (koje je uvijek ograničeno na određeni fond sati) zanemaruje prikaz cjelokupne slike kulture i običaja jedne zemlje. Na taj način učenici usvajaju nepotpunu, pa čak i krivu sliku određene zemlje. Ovaj pristup je problematičan kada primjerice uzmemo u obzir 'kompleksnije zemlje' (npr. Njemačka, Brazil). Pod pojmom zemlje njemačkog govornog područja, ali i portugalskog govornog područja ne podrazumijevamo isključivo jednu zemlju. Tako se nameće pitanje, trebaju li učenici upoznati kulturu i način života samo u Portugalu ili i u Brazilu, odnosno samo u Njemačkoj ili pak i u Austriji i Švicarskoj. Budući da je učenje stranog jezika uvijek ograničeno fondom sati, u ovom slučaju postoji „opasnost“ da učenici steknu tek djelomičnu sliku o 'kompleksnijim' zemljama.

2.3.2. Komunikacijski pristup

Kod komunikacijskog pristupa usvajanja ciljne kulture i civilizacije u fokusu nije činjenično stanje i znanje, već vlastita iskustva i uvjerenja učenika stranih jezika, koja potom služe kao poveznica između vlastite i strane kulture. Upravo spoznaje o vlastitoj kulturi olakšavaju učenicima upoznavanje strane kulture. Na taj način učenici usvajaju spoznaje o stranoj kulturi koje su preduvjet za jezično snalaženje u stranoj zemlji. U fokusu komunikacijskog pristupa je upravo 'kultura svakodnevica', odnosno uobičajene teme kao što su: stanovanje, jelo i blagdani. (Zeuner, 2001: 10) Budući da je spektar tema izrazito širok, nastavnicima je i izbor tema olakšan, tako da mogu u skladu s potrebama, interesima, ali i dobi svojih učenika odabrati teme. Zbog toga ovakav pristup omogućava integraciju ciljne kulture i civilizacije i kod početnika. Osim toga, ovakav pristup pozitivno utječe i na motivaciju učenika jer su suhoparne činjenice zamijenjene zanimljivijim nastavnim materijalom koji učenicima dočarava svakodnevicu neke zemlje. Međutim, komunikacijski pristup ima i svoje mane. Pa tako Picht (usp. Picht 1989, prema Zeuner 2001: 11) smatra kako je svakodnevica puno kompleksnija i ne možemo ju relativizirati svodeći je na tek nekolicinu materijala obrađenih na nastavi stranog jezika.

2.3.3. Međukulturalni pristup

Međukulturalni pristup razvija se tijekom 80-ih godina 20. stoljeća, kada didaktičarima postaje jasno da sporazumijevanje ne ovisi samo o jezičnom znanju (Zeuner, 2001: 11). Dakle, osim jezične kompetencije sve važnije postaje i razumijevanje kako svoje, tako i tuđe ('strane') kulture. U tom smislu komunikacijski pristup, odnosno kompetencija rezultira novim, međukulturalnim pristupom ciljnoj kulturi i civilizaciji. Glavni cilj međukulturalnog pristupa nije isključivo prenošenje spoznaja, to jest činjenica o 'stranoj' zemlji, već razvoj strategija koje učenicima omogućavaju uspješnije poimanje 'strane' kulture. Dok tradicionalni pristup ciljnoj kulturi polazi od pukih brojeva i činjenica vezanih uz neku zemlju, međukulturalni pristup bazira se na konkretnim primjerima, odnosno situacijama. Pritom je činjenično stanje samo pomoćno sredstvo za što uspješnije razumijevanje strane kulture, odnosno uočavanje sličnosti i razlika između vlastite i strane kulture. Učenici ovim pristupom razvijaju empatiju i toleranciju prema 'stranom', istodobno poštujući vlastitu kulturu. Zahvaljujući tome, ovaj pristup ruši sve potencijalne predrasude i klišeje, koji su nerijetko rezultat tradicionalnog pristupa ciljnoj kulturi i civilizaciji. Bischof, Kessling i Krechel glavni cilj međukulturalnog pristupa formuliraju na sljedeći način: „Cilj je saznati više o kulturi ciljnog jezika, te na taj način doći do boljeg razumijevanja, odnosno dubljeg shvaćanja ciljne kulture, kako bismo na kraju tog procesa mogli bolje razumjeti i sami sebe.“ (Bischof, Kessling, Krechel, 1999: 16)¹¹. Najveća prednost ovakvog pristupa ciljnoj kulturi jest činjenica da učenici ne samo da stječu znanje o 'stranoj' kulturi, već bolje upoznaju i vlastitu jer u tijeku poučavanja konstantno uspoređuju poznato, vlastitu kulturu, s nepoznatim, stranom kulturom. Nastavnici bi to također trebali poticati dodatnim pitanjima kao što su primjerice: *Što je zajedničko nama (Hrvatima) i Portugalcima? Kako se razlikuje svakodnevica u Hrvatskoj od one u Austriji?* i slično.

2.3.4. Diskurzivni pristup ciljnoj kulturi i civilizaciji

Dok međukulturalni pristup ciljnoj kulturi i civilizaciji osim znanja o ciljnoj i vlastitoj zemlji nastoji kod učenika razviti i određene vještine koje će im omogućiti lakše snalaženje u ciljnoj zemlji, diskurzivni pristup je noviji i moderniji način poimanja ciljne kulture i civilizacije.

Diskurzivni pristup, često nazivan i kulturno-znanstvenim, polazi od toga da se nastavni sadržaj ciljne kulture i civilizacije iznova aktualizira, sukladno svakodnevnim promjenama u svijetu i

¹¹ „Es geht darum, mehr über die Zielsprachenkultur zu erfahren und dadurch zu einem besseren Verständnis bzw. zu einem tieferen Verstehen zu gelangen, um am Ende dieses Prozesses auch sich selbst besser zu begreifen.“ (Bischof, Kessling, Krechel, 1999: 16)

društvima, te da se aktualizirani sadržaj obrađuje na diskurzivan način. Altmayer provođenje takvog pristupa objašnjava na sljedeći način: „kao takva, ciljna kultura i civilizacija je sastavni dio jezika i obrađivanje njezinih sadržaja provodi se paralelno s usvajanjem jezika, ona je usko vezana s jezikom, te se realizira skupa s jezikom i u jeziku, točnije rečeno u jezičnoj upotrebi, razgovoru“ (Altmayer, 2004: 1).

Do razvoja ovog novijeg pristupa ciljnoj kulturi i civilizaciji dolazi sredinom 90-ih godina prošloga stoljeća. U tom se razdoblju na prostoru Engleske pod vodstvom marksista Richarda Hoggarta, Raymonda Williamsa te Edwarda Palmera snažno razvijaju tzv. *kulturalni studiji*, orijentirani na proučavanje i društveno-političko analiziranje kulturnih fenomena. Temelj britanskih kulturalnih studija je, između ostalog, marksistička kritika društva, odnosno poimanje kulture kao „određenog načina života naroda, razdoblja ili skupine“, a ne samo „kao umjetničkog i intelektualnog naslijeđa ni kao proces duhovnoga napretka“, kako je kultura definirana u liberalno-humanističkoj tradiciji.¹² *Kulturalni studiji* su imali ogroman utjecaj na razvoj ciljne kulture i civilizacije toga doba. Zahvaljujući tadašnjim dominantnim strujama u fokusu se više ne nalaze same teme ciljne kulture i civilizacije, već tumačenje, tj. značenje, koje im pojedinac dodjeljuje. Altmayer ovakav pristup detaljnije pojašnjava u usporedbi s pristupom društvenih, odnosno humanističkih znanosti:

„Dok se čovjeka i njegovo djelovanje u sklopu društvenih i humanističkih znanosti nastoji promatrati 'izvana' te se pokušavaju opisati skriveni motivi i zakonitost njegovog djelovanja, noviji pristupi polaze od pretpostavke da se čovjekovo djelovanje primjereno može opisati, ne pri promatranju 'izvana', već ukoliko se u obzir uzme perspektiva čovjeka koji djeluje, ukoliko se pokušaju shvatiti značenja koja čovjek pripisuje sebi, drugima i stvarnosti koja ga okružuje.“¹³ (Altmayer, 2004: 5-6)

Osim samog pripisivanja značenja stvarnosti, Altmayer naglašava važnost načina na koji pojedinac kroz diskurs, odnosno interakciju s drugim ljudima, komunicira pripisana značenja. Diskurs u širem smislu obuhvaća kako verbalnu komunikaciju, tako i elemente neverbalne komunikacije – gestiku i mimiku. Sara Mills pod pojmom diskursa podrazumijeva sve ono što pojedinac u pisanom ili usmenom obliku izražava te sve moguće tvrdnje, tematski vezane uz određene društvene fenomene (primjerice sve što možemo usmeno ili pisano izraziti na temu ravnopravnosti spolova) (Sara Mills 2012, prema Altmayer 200: 6). Treći oblik „diskursa“, koji Mills navodi jest socijalna

¹² <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34557> (Pristupljeno: 12. 6. 2023.)

praksa u kojoj vrijede određena društvena pravila, kao što je način komuniciranja o određenim društvenim fenomenima te tko u određenim okolnostima o njima (ne) smije komunicirati (Altmayer, 2004: 7).

Nadalje, osim pojma diskursa vrlo značajan pojam unutar diskurzivnog pristupa predstavlja i kulturalni obrazac ponašanja koji podrazumijeva 'naše predznanje' o svijetu koji nas okružuje, kao što primjerice u razgovoru sa sugovornicima znamo, jesu li starije ili mlađe dobi i slično.

Diskurzivni pristup sadržajima ciljne kulture i civilizacije Altmayer detaljnije prikazuje na primjeru tipične teme svakog udžbenika: jelo i piće. U sklopu teme *jelo i piće* nastavni sadržaji ciljne kulture i civilizacije uglavnom su vezani za tradicionalnu kuhinju ciljne zemlje, što pripadnici ciljne zemlje (ne)rano jedu i slično. Tako se primjerice Nijemce prikazuje kao ogromne ljubitelje kobasica i piva, a portugalske tradicionalne slastice su u pravilu pune šećera i jaja. Altmayer istinitost ovakvih prikaza dovodi u pitanje, tvrdeći da jednako kao što možemo tvrditi da postoje Nijemci koji kobasice jedu svaki dan ili Portugalci kojima je neizostavan sastojak svakog deserta velika količina šećera i jaja, tako postoje i Nijemci koji kobasice ne vole kao i tradicionalni portugalski deserti bez ogromnih količina šećera ili jaja. Ovdje se postavlja sljedeće pitanje: Koji prikaz daje realniju sliku ciljne kulture i zemlje? Ovakvim prikazima u udžbenicima, autori nastoje pojednostaviti i generalizirati objektivnu, kompleksnu stvarnost. Dakle, tradicionalna portugalska kuhinja sama po sebi ne postoji, već pod tim podrazumijevamo ono što komuniciramo u interakciji sa sugovornikom o toj temi. Poanta teme *jelo i piće* u sklopu nastave nije u tome što Nijemci ili Portugalci piju i jedu, već na koji način nastavnik odnosno učenik komunicira te koja značenja pripisuje toj temi: „Kada je riječ o temi „Jelo i piće“ nije riječ samo o tome kako i što Nijemci, Austrijanci ili Švicarci (ne)jedu i (ne)piju, već o tome kako o „Jelu i piću“ govorimo i pišemo, za kojim kulturnim obrascima pritom posežemo i na koji način tim jezičnim radnjama pripisujemo određena značenja. Osim toga, riječ je o tome kako pripisana značenja komuniciramo i kako ih u komunikaciji pokušavamo nametnuti“ (Altmayer, 2004: 12). Upravo zahvaljujući ciljnom jeziku, učenik je u stanju sudjelovati u socijalnoj interakciji, odnosno „društvenom, političkom i kulturnom životu“ (ibid. 13). Iako su temeljne vještine (čitanje, slušanje, govor, pisanje) izrazito bitne u nastavnom procesu, iz perspektive diskurzivnog pristupa, one nisu dovoljne za socijalnu interakciju. Osim razvoja temeljnih vještina, jedan od preduvjeta sudjelovanja u razgovoru sa sugovornikom jest i sposobnost socijalne interakcije. Pod pojmom sposobnost socijalne interakcije podrazumijeva se osvještavanje postojanja druge, sugovornikove, perspektive, odnosno činjenica

da sugovornik možda istim pojavama pripisuje drugačije značenje. Nadalje, učenik mora biti u stanju zauzeti određeno stajalište pri susretu s drugačijim značenjima te to primjereno obrazložiti.

Polazeći od ove perspektive, pod pojmom kulture više ne shvaćamo popularnu kulturu, npr. literaturu, film, glazbu i slično, već kulturu definiramo kao: „proces putem kojeg pojedinac svijetu koji ga okružuje pridaje vlastiti smisao“ (Breidenbach, Zukrigl, 2002, prema Altmayer, 2004: 6).

2.4. Izbor tema ciljne kulture i civilizacije

Ciljnu kulturu i civilizaciju je izrazito teško precizno definirati, jednako teško je i nastavnicima prilikom odabira tema i nastavnih materijala za obrađivanje ciljne kulture u nastavi. Kao što ne postoji jedinstvena definicija ciljne kulture i civilizacije, tako ne postoje ni jedinstveni kriteriji za odabir tema. Izbor tema koji nastavnicima stoji na raspolaganju je zaista velik, a upravo je na nastavnicima da pomno odaberu određene teme, uvijek u skladu s ishodima učenja, koje žele da učenici postignu. Jedan od pokušaja svrstavanja brojnih tema u pojedine kategorije je i Penningova podjela u osam kategorija. Dieter Penning razlikuje sljedeće teme ciljne kulture i civilizacije: zemlja i ljudi, svakodnevnica, masovni mediji i javno mnijenje, obrazovni sustav i znanost, gospodarstvo i tehnika, država i politika, povijest te kultura (Penning, 1995: 627). Međutim, nisu sve teme predodređene za obrađivanje na nastavi stranog jezika. Primjerice, možda nastavnik portugalskog jezika zanimljivim smatra život i stanovanje u Brazilu, ali to nužno ne znači da je ta tema 'pravi' odabir za njegovu nastavu. Možda upravo ta tema nije u skladu s interesima njegovih učenika, te samim time nije 'pravi' izbor. Osim nastavnih ciljeva te interesa i potreba njihovih učenika, Bischof, Kessling i Krechel predlažu nastavnicima da pri odabiru tema uzmu u obzir i sljedeće kriterije:

„1. Kontekst u kojem se učenje odvija

- Odvija li se nastava stranog jezika u zemlji koja je s obzirom na kulturu bliska ili strana govornom području ciljnoga jezika?

2. Nastavnik

- Je li nastavnik izvorni govornik stranog jezika, pa kao takav želi upoznati učenike s vlastitom kulturom?

3. Razina znanja učenika

- Jesu li učenici početnici ili su na naprednom stupnju?

4. Ciljna skupina

- Čine li ciljnu skupinu učenici, studenti ili pak odrasle osobe?

5. Učenici

- Kakvi su interesi učenika?
- Jesu li učenici već došli u dodir s ciljnom kulturom?
- Kakve stavove učenici imaju prema ciljnoj kulturi?
- Kakvo je predznanje učenika?

6. Institucionalni okvir

- Gdje se nastava odvija – u osnovnoj, srednjoj školi, školi stranih jezika ili pak u drugim ustanovama namijenjenima za obrazovanje odraslih?
- Koliki je fond sati nastavniciima na raspolaganju?

7. Cilj

- Čemu učenicima može poslužiti znanje ciljne kulture i civilizacije?“ (Bischof, Kessling, Krechel, 1999: 25)

Iako se ovi kriteriji odnose na odabir tema ciljne kulture i civilizacije u nastavi njemačkog kao stranog jezika, oni su primjenjivi i na odabir tema u nastavi drugih stranih jezika. Osim Bischofa, Kesslinga i Krechela brojni drugi autori proučavali su ovo područje i pokušali definirati vlastite kriterije odabira, pa tako primjerice Zeuner predlaže upotrebu sljedećih kriterija pri odabiru tema:

„1. Interes učenika (Izabrat ću one teme za koje sam siguran da će moje učenike zanimati i ujedno motivirati.)

2. Razina jezičnog znanja učenika (Izabrat ću one teme koje su moji učenici u stanju savladati s obzirom na njihovu jezičnu razinu.)

3. slika 'strane' zemlje (Na koji je način prikazana strana kultura, odnosno njezini pripadnici.)

4. kulturalna interferencija (Izabrat ću onu temu koja: 1. stranu kulturu prikazuje u potpunosti drugačijom od vlastite kulture, kako bi učenici lakše napravili usporedbu, 2. je na prvi pogled u vlastitoj i stranoj kulturi gotovo jednaka, te je praktički nemoguće pronaći razlike, 3. prikazuje međusobni utjecaj vlastite i strane kulture.“ (Zeuner, 2001: 46)

U sklopu već spomenutih ABCD-teza o ciljnoj kulturi naglašeno je pak kako sami udžbenici, ali i dodatni nastavni materijali koji se bave ciljnom kulturom, moraju pružati informacije o cijelom njemačkom govornom području, odnosno kako se ne smiju temeljiti isključivo na jednoj zemlji (npr. samo Njemačkoj). Uzevši to u obzir, važan kriterij prilikom odabira tema i materijala su izvori informacija te transparentnost.¹⁴ Isto vrijedi i u slučaju usvajanja portugalskog jezika kao stranog, budući da portugalski jezik nije ograničen na područje Portugala, nego obuhvaća i Brazil, Angolu, Zelenortsku Republiku, Istočni Timor, Gvineju Bisau, Mozambik i Svetog Tomu i Principa.

Iako ne postoje jedinstveni kriteriji za izbor tema i nastavnih materijala, nastavnici pak imaju mogućnost, provjeriti jesu li odabrali odgovarajući nastavni materijal za poučavanje ciljne kulture i civilizacije. Tako Butjes navodi sljedeće kriterije provjere:

„1. Razina vjerodostojnosti: Odgovara li nastavni materijal stvarnom povijesnom razvoju zemlje i stvarnoj socijalnoj diferencijaciji društva?

2. Razina konkretizacije: Jesu li izabrani nastavni materijal ili tema jasno vidljivi u 'stranoj' kulturi te mogu li se jezično artikulirati na učenicima shvatljiv način?

3. Razina transfera: Je li izabrana tema prisutna i u drugim društvima, a posebice u vlastitom?

4. Razina identifikacije: Upućuje li izabrana tema na kulturnu diferencijaciju i povezanost između vlastite i strane kulture.“ (Butjes, 1989: 116)

Erdmenger u svom djelu *Didaktik der Landeskunde* nastavnicima pokušava olakšati izbor tema, odnosno nastavnih materijala za obradu ciljne kulture, podsjećajući ih na temeljni pedagoški princip učenja - od poznatog k nepoznatom (Erdmenger, 1978: 27). Naime, Erdmenger smatra kako postoje pojave tj. fenomeni koji su s jedne strane učenicima već poznati iz njihove vlastite kulture, a s druge pak strane postoje i u ciljnoj kulturi stranog jezika. Takve fenomene Erdmenger naziva *univerzalijama* te ih smatra polazišnom točkom za izbor teme. Nastavnik bi trebao započeti s obrađivanjem univerzalnih tema (npr. boje, brojevi, stanovanje, sport ...), a tek kasnije uklopiti i teme po kojima se ciljna kultura vlastite zemlje razlikuje od 'strane'. Slijedeći glavni pedagoški princip učenja, učenici se osjećaju slobodnije te su motiviraniji, budući da im je tema itekako poznata, bliska i znaju čime barataju. U suprotnom bi se poučavanje odrazilo izrazito negativno kako na motivaciju učenika, tako i na rezultate njihova učenja.

¹⁴ ABCD-Thesen zur Rolle der Landeskunde im Deutschunterricht.
<https://idvnetz.org/dachl-im-fach-dafdaz/abcd-thesen> (Pristupljeno: 20.01.2023.)

2.5. Slika kao vizualni materijal ciljne kulture i civilizacije

Sadržaje ciljne kulture i civilizacije ne čine isključivo tekstovi, već i slike. Pod pojmom slike Macaire i Hosch podrazumijevaju vizualni sadržaj kao što su: fotografije, crteži, oglasi i slično (Macaire, Hosch, 1996: 60). Mnogi nastavnici koriste slike, grafike i druge vizualne sadržaje u nastavnom procesu jer upravo oni učenicima olakšavaju proces usvajanja stranog jezika. Slike su puno jednostavnije sredstvo komunikacije nego tekstovi. Primjerice, učeniku pri pogledu na naslov nove lekcije pod nazivom *Zeit der Beschierung* ne mora nužno biti jasno koja je tema nove lekcije, ali pri pogledu na brojne slike (npr. poklon, božićna jelka i adventski vijenac) s uvodne stranice nove lekcije, učenik će lakše doći do zaključka koje je značenje uvodnog naslova, odnosno što je tema nove lekcije. Macaire i Hosch to argumentiraju na sljedeći način: „Slika odražava svijet i kulturu, i to zemlje u kojoj je nastala. Slika pruža informacije o određenim temama (npr. stanovanje), točnije rečeno ona prenosi dojam djelića kulture“ (Macaire, Hosch, 1996: 19). Dakle, ukoliko učenik ima poteškoća s razumijevanjem teksta, vizualni sadržaj zasigurno mu olakšava ne samo razumijevanje teksta, nego i stvaranje predodžbe o određenom fenomenu ciljne kulture.

Osim općih kriterija, primjerice kvaliteta i estetika slike, pri odabiru vizualnog nastavnog sadržaja u kontekstu ciljne kulture i civilizacije važno je istaknuti i specifične kriterije, a to su prema Macaire i Hoschu: predznanje učenika, autentičnost i aktualnost slika, perspektiva te sličnosti i različitosti u usporedbi s vlastitom kulturom (1996: 67-68).

Pri odabiru vizualnog sadržaja važno je obratiti pažnju na razinu predznanja učenika. Primjerice, ukoliko učenici ne raspolažu predznanjem o povijesti Savezne Republike Njemačke, odnosno podijeljenosti na Istočnu i Zapadnu Njemačku, sliku pada Berlinskog zida učenici neće razumjeti. Nadalje, ako učenici u nastavi portugalskog kao stranog jezika susretnu sliku Napoleona, a raspolažu određenim predznanjem o povijesti Portugala, razumjet će značaj Napoleona u portugalskoj povijesti. Sljedeći specifični kriterij pri izboru vizualnog sadržaja u kontekstu ciljne kulture je autentičnost. Izabrane slike moraju biti autentične te, ukoliko je to moguće, potjecati zaista iz ciljne zemlje. Budući da se društvo i kultura iz dana u dan mijenjaju, vizualni sadržaj mora pratiti te promjene, odnosno mora biti aktualan. Kako bi se učenicima dočarala povijest Njemačke, udžbenik stranog jezika može sadržavati slike Berlinskog zida, ali ostatak vizualnog sadržaja u udžbeniku mora biti aktualiziran, primjerice prilikom prikaza likova nedopustivo je da svi likovi prate modu 80-ih. Pod kriterijem perspektive Macaire i Hosch podrazumijevaju dojam koji slika može ostaviti na promatrača (u ovom slučaju učenika). Kao ni tekstovi, ni slike nisu uvijek objektivne, budući da prikazuju sliku ciljne zemlje iz perspektive jedne osobe (autora slike). U

skladu s tim, važno je utvrditi je li ta perspektiva prikladna za nastavu i učenike. Kako bi se izbjegao kulturni šok kod učenika, uslijed znatnih različitosti između ciljne i vlastite kulture, preporučljivo je započeti s vizualnim materijalima koji ističu sličnosti između dviju kultura (ibid.).

Vizualni sadržaji u udžbeniku imaju brojne funkcije. Osim poticanja na razmišljanje i motiviranja učenika na učenje stranog jezika, vizualni sadržaji mogu poslužiti kao odličan povod za usmenu diskusiju o određenoj temi ili pisano izražavanje vlastitog mišljenja. Konkretni primjer te funkcije jest primjerice slika beskućnika koji kopa po smeću. Prikazivanjem ovakvog vizualnog materijala na početku sata, nastavnici učenicima daju priliku samostalno otkriti temu sata ili započeti diskusiju o temu siromaštva i društvene nejednakosti.

Nadalje, kada je riječ o poučavanju ciljne kulture i civilizacije, vizualni sadržaj ima dvije izrazito važne funkcije: prenošenje informacija te osvješćivanje vlastite i strane kulture, odnosno kulturnih sličnosti i razlika. Iako fotografije na prvi pogled djeluju objektivno, informacija koju prenose, odnosno dojam koje ostavljaju na percepciju učenika o određenom fenomenu, je subjektivna (Macaire, Hosch, 1996: 69). Fotografije prikazuju samo djelić događaja ili 'jednu stranu' fenomena ciljne kulture. Pa bi tako učenik, uočivši sliku brazilske favele u udžbeniku, mogao zaključiti da je standard života na području cijelog Brazila izrazito loš, iako to ne odgovara realnosti. Kako bi vizualni sadržaj uspješno ispunio funkciju prenošenja informacija, izrazito je važno obratiti pažnju na razinu predznanja učenika – što je uostalom i jedan od kriterija izbora vizualnog sadržaja. Osim prenošenja informacija, vizualni sadržaj služi i osvješćivanju sličnosti, tj. razlika između vlastite i ciljne kulture. Uočavanjem vizualnog sadržaja u udžbenicima, učenike se potiče na razmišljanje i uspoređivanje vlastite kulture s ciljnom, na uočavanje sličnosti i razlika među kulturama. Promatranjem fotografija s njemačkog *Oktoberfesta*, učenici upoznaju djelić njemačke kulture te ga uspoređuju s vlastitom, promišljajući primjerice postoji li sličan događaj u njihovoj zemlji ili jesu li pak pripadnicinjihova naroda jednako veliki obožavatelji piva kao i Nijemci.

2.6. Problematika ciljne kulture i civilizacije u nastavnom procesu

Iako je ciljna kultura i civilizacija sastavni dio nastave stranog jezika, njezino poučavanje i dalje nailazi na brojne probleme u nastavnom procesu. Nastavnici su često ograničeni određenim brojem sati u okviru kojih moraju proći kurikulumom propisano gradivo. Stoga ne čudi da u nastavi velike većine nastavnika ciljna kultura i civilizacija nije u prvom planu, već se na nju gleda kao na dodatan, to jest neobavezan sadržaj nastave, koji je podređen samom jeziku i gramatici. Oni nastavnici koji se ipak odlučuju za integraciju ciljne kulture i civilizacije u nastavni proces, često

se susreću s problemom zastarijevanja nastavnog materijala. Budući da se ciljna kultura i civilizacija mijenja u skladu s razvojem nekog društva i kulture, tako se i nastavni materijal ciljne kulture i civilizacije iznova mora aktualizirati. Uz sve druge obveze nastavnika (priprema nastave, provedba nastave, stručna usavršavanja, ispravljanje testova i slično) izrada nastavnog materijala o ciljnoj kulturi često predstavlja za njih nemoguć zadatak.

Svatko određenu zemlju percipira na sebi svojstven način te u skladu sa spoznajama odnosno znanjem kojim o toj zemlji raspolaže, pa tako i sami autori nastavnog materijala ciljne kulture i civilizacije. Iz tog razloga ne možemo tvrditi kako nastavni materijal u udžbeniku ili dodatan nastavni materijal (npr. radni listići) potpuno objektivno predstavlja određenu zemlju ili njezin narod. Nastavnici koji se odluče za integraciju ciljne kulture u nastavni proces, ovu bi činjenicu trebali imati na umu te kritički promišljati o izabranom nastavnom materijalu.

U usporedbi s procesom usvajanja gramatičkih zakonitosti, usvajanje ciljne kulture i civilizacije proces je koji nije determiniran postizanjem konačnog stupnja. S jedne strane učenici usvajaju gramatiku progresivno sve dok ne dostignu stupanj izvornog govornika, dok pak s druge strane uvijek postoji neka nova činjenica, zanimljivost ili podatak o zemlji i kulturi ciljnog jezika (Tomkova, 2007, prema Pauldrach, 1992: 15).

Nadalje, ovisno o tome je li udžbenik namijenjen globalnom tržištu ili pak poučavanju stranog jezika na području jedne države, prikaz vlastite i ciljne kulture i civilizacije može biti dvojak. Petravić navodi kako s jedne strane udžbenik stranog jezika u potpunosti može zanemariti vlastitu kulturu učenika ili ju tek implicitno spomenuti. S druge pak strane vlastita kultura može koegzistirati s ciljnom kulturom u udžbeniku stranog jezika (Petravić, 2006: 230). U oba slučaja na formiranje slike ciljne kulture utječu: didaktički i metodički faktori, odnosno društveni i kulturni faktori, tj. potrebe tržišta (Petravić, 2006: 230). Iz svega navedenoga proizlazi kako je prikaz ciljne kulture i civilizacije u nastavi stranog jezika subjektivan i temelji se na nastavnikovom izboru sadržaja, te njegovoj, ali i autorovoj perspektivi ciljne kulture.

3. Udžbenici u nastavi stranog jezika

Udžbenici su neizostavan dio nastavnog procesa, kako za učenike, tako i za nastavnike. S jedne strane nastavnicima služe kao orijentir pri pripremi nastave, dok s druge strane učenicima omogućavaju lakše usvajanje nastavnog sadržaja. Upotreba udžbenika u nastavnom procesu i danas je predmet rasprave šire javnosti. Neuner (1996) smatra kako je udžbenik glavni faktor koji

određuje sam nastavni proces te određuje ishode učenja koje učenici trebaju ostvariti. Udžbenik je također presudan faktor po pitanju izbora nastavnih tema i progresije, ali i načina provjere ostvarenih ishoda učenja. O udžbenicima ovisi i struktura samog nastavnog sata te način rada (frontalna nastava, rad u paru, grupni rad...). Ovisno o tome kako je udžbenik koncipiran, nastavnik ima više ili manje mogućnosti koristiti se dodatnim materijalima u nastavi ili digitalnim alatima (ibid. 8).

3.1. Definicija udžbenika

Definicija udžbenika, ali i njegov položaj u nastavnom procesu, tijekom vremena se mijenja. Posljedično, ne postoji jedna, općeprihvaćena definicija udžbenika.

Posljednji zakon o udžbenicima i drugim nastavnim materijalima za osnovnu i srednju školu, donesen je 2018. godine u Republici Hrvatskoj te regulira „postupak odobravanja, uvrštavanja u katalog, izbora i povlačenja iz uporabe udžbenika i drugih obrazovnih materijala za učenike osnovnih i srednjih škola.“¹⁵ Sukladno navedenom zakonu, udžbenik je obvezni obrazovni materijal u nastavnom procesu, te kao takav temelj je za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda, koji proizlaze iz predmetnog kurikulumu. Osim toga, udžbenik mora poticati učenike na samostalno učenje te im omogućiti stjecanje „različitih razina i vrsta kompetencija, kao i vrednovanje usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda.“¹⁶ Zakonom je definiran i udžbenički standard koji donosi ministar obrazovanja, a temelji se na znanstvenim, pedagoškim, didaktičko-metodičkim i drugim zahtjevima koje udžbenici moraju ispunjavati.

Poljak definira udžbenik kao „osnovnu školsku knjigu, pisanu na osnovi propisanog nastavnog plana i programa, koju učenici svakodnevno upotrebljavaju u svom obrazovanju, odnosno samoobrazovanju“ (Poljak, 1980 prema Mišić, 2018: 9). Poljak također napominje kako svaki udžbenik mora biti pisan sukladno zakonskom okviru koji definira proces odgoja i obrazovanja. Poljakova definicija potvrđuje kako je udžbenik temelj nastavnog procesa, koji s jedne strane služi nastavnicima prilikom izvođenja nastave. S druge pak strane njime se učenici koriste, ne samo tijekom nastave, nego primjerice i pri proučavanju dodatnog sadržaja ili uvježbavanju gradiva kod kuće.

¹⁵ Zakon o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu.

<https://www.zakon.hr/z/1747/Zakon-o-ud%C5%BEbenicima-i-drugim-obrazovnim-materijalima-za-osnovnu-i-srednju-%C5%A1kolu> (Pristupljeno: 18.2.2023.)

¹⁶ *ibid.* (Pristupljeno: 18.2.2023.)

Dok se ranije udžbenik smatrao glavnim izvorom znanja koji učenici od prve do posljednje stranice moraju usvojiti, danas je sve više nastavnika koji zadiru od upotrebe udžbenika kao glavnog izvora znanja te predstavljanje gradiva prilagođavaju svojim učenicima, njihovim interesima i potrebama, izrađujući vlastite nastavne materijale. U današnje doba, kada se tehnologija i suvremeni mediji iz dana u dan razvijaju, udžbenik isključivo u papirnatom obliku postaje stvar prošlosti. O tome svjedoči i Sekulić Majurec navodeći kako je u današnje doba sveprisutniji „udžbenik priređen u obliku elektronskog medija“ (Sekulić Majurec, 2004: 95).

Iako jedinstvena i općeprihvaćena definicija udžbenika ne postoji, glavne karakteristike udžbenika mogu se s lakoćom odrediti. Brand i Radvan (2019) pokušali su odrediti što je zajedničko svim udžbenicima u nastavnom procesu učenja njemačkog jezika, odnosno glavna obilježja suvremenih udžbenika za nastavu njemačkog jezika. Suvremeni udžbenici pisani su u skladu sa sadržajem i ciljevima nacionalnog kurikuluma te svoju primjenu pronalaze u nastavi stranih jezika u raznim ustanovama. Nadalje, kao što je već uvodno rečeno, neizostavan su dio kako procesa učenja, tako i procesa poučavanja. Upravo iz tog razloga nastavnici ih mogu upotrebljavati prilikom pripreme i planiranja nastavnog sata, dok učenicima olakšavaju praćenje nastave te im mogu poslužiti i za dodatno uvježbavanje nastavnog gradiva kod kuće. Nastavni sadržaj podijeljen je u udžbenicima u smislene nastavne cjeline, odnosno lekcije. Redoslijed lekcija uvijek je usklađen s redoslijedom usvajanja nastavnog sadržaja određenog nacionalnim kurikulumom. U današnje vrijeme udžbenici su dostupni kako u tiskanom, tako i u digitalnom obliku (Brand i Radvan, 2019: 37).

Ukoliko se nastavnici odluče na upotrebu udžbenika u nastavnom procesu, morali bi uzeti u obzir sljedeće kriterije:

1. Jesu li teme relevantne s obzirom na dob učenika?
2. Zadovoljava li udžbenik potrebe učenika, kao što je razvoj komunikacijske kompetencije, koja se često stavlja u drugi plan.
3. Jesu li jezične strukture, odnosno gramatika predstavljene u konkretnim kontekstima ili kao izolirani skup pravila?
4. Je li u udžbeniku prisutna progresija, kada je riječ o razvoju jezične kompetencije učenika? (Araújo Mendes, 2006: 22)

3.1. Kriteriji analize udžbenika

Nastavnicima stranih jezika na raspolaganju stoje mnogobrojni udžbenici na tržištu. S obzirom na potrebe i interese svojih učenika, nastavnici moraju odabrati 'pravi' udžbenik. Tijekom 70-ih godina započela je detaljnija analiza udžbenika stranih jezika te razvoj kriterija za tu analizu (Blažević, 2007: 199). Pri formuliranju kriterija, Blažević ističe kako bi sami kriteriji trebali biti oblikovani kao „kratka i lako razumljiva pitanja“, izbjegavajući upotrebu stručne terminologije (ibid. 201). Pored toga, kriteriji analize ne bi smjeli biti previše detaljni, već ograničeni samo na najvažnije aspekte analize udžbenika.

Godine 1974. nastaje jedan od prvih pokušaja klasifikacije kriterija za analizu udžbenika namijenjenih poučavanju stranog jezika – tzv. *Mannheimer Gutachten*. Navedeni popis kriterija rezultat je analize 16 udžbenika koji je nedugo nakon objavljivanja revidiran zbog preopsežnog sadržaja. Pa tako nastaje skraćeni popis kriterija tzv. *Mannheimer Gutachten 2*, temeljen na analizi 8 udžbenika. Navedeni kriteriji temelje se na spoznajama iz metodike nastave stranog jezika, lingvistike, psihologije te didaktike (ibid. 199). Iako revidiran, popis kriterija *Mannheimer Gutachten 2* i dalje je izrazito nepraktičan i preopsežan za primjenu u praksi. Stoga su 1978. godine koncipirani novi aspekti analize udžbenika, podijeljeni u šest skupina: ciljevi i metode učenja, struktura udžbenika, vještine i vježbe, multimedijaska nastava, lingvistički kriteriji te ciljna kultura i civilizacija (Heyd, 1990: 264-265).

Godine 1985. Hans-Jürgen Krumm razvija izrazito detaljne kriterije analize udžbenika koji bi nastavnicima mogli značajno pomoći pri izboru 'pravog' udžbenika. Krummovi kriteriji poznatiji su pod nazivom *stockholmski kriteriji*, a u njihovom fokusu pri analizi udžbenika nalaze se sljedeći aspekti:

- struktura udžbenika
- layout
- podudaranje udžbenika s nacionalnim kurikulumom
- sadržaj udžbenika (ciljna kultura i civilizacija)
 - likovi koji se pojavljuju u udžbeniku
 - prikaz svakodnevice
 - geografija i gospodarstvo
 - društvo
 - kultura

- književnost
- povijest
- prikaz vlastite zemlje
- jezik
- gramatika
- vježbe
- udžbenik iz učeničke perspektive (Krumm: Stockholmer Kriterienkatalog. U: Kast, Neuner, 1998, 100-105)

Svaki kvalitetan i dobro koncipiran udžbenički set za poučavanje stranog jezika sadrži udžbenik i radnu bilježnicu kako bi učenici tijekom nastave lakše pratili i razumjeli nastavno gradivo, ali ga i kod kuće mogli dodatno uvježbavati. Udžbenički komplet sastoji se od udžbenika, radne bilježnice i priručnika za nastavnike kako bi pružio potpunu podršku učenicima i nastavnicima u procesu učenja i poučavanja stranog jezika. Priručnik za nastavnike obično sadrži dodatne resurse, upute za nastavu i savjete kako bolje prenositi gradivo učenicima.

Priručnici za nastavnike i rješenja zadataka, kao i provjere znanja, iako nisu nužni, mogu biti izuzetno korisni alati. Njihovo prisustvo u sklopu udžbenika zasigurno nastavnicima olakšava i obogaćuje proces poučavanja stranog jezika. Oni pružaju dodatnu podršku i smjernice za učinkovito vođenje nastave te omogućuju nastavnicima bolju pripremu za predavanje i ocjenjivanje učenika. I rješenja zadataka olakšavaju procjenu napretka učenika i identifikaciju područja koja zahtijevaju dodatnu pažnju.

Ako govorimo o strukturi, udžbenik i radna bilježnica moraju sadržavati i pregled obrađenih gramatičkih konstrukcija, ali i popis novih, tj. učenicima nepoznatih riječi. Pregled gramatičkih konstrukcija omogućava učenicima bolje razumijevanje jezičnih pravila i kako ih primijeniti u praksi. Popis novih riječi je ključan za proširenje vokabulara i razvoj jezičnih kompetencija. Ove komponente ne samo da olakšavaju praćenje nastavnog gradiva, već su i neophodne za uspješno usvajanje stranog jezika, jer pomažu učenicima izgraditi temeljne jezične kompetencije potrebne za komunikaciju na stranom jeziku.

Pod pojmom *layout-a* podrazumijevamo vanjski, odnosno unutarnji izgled samog udžbenika. Iako ovaj faktor nije najvažniji, dobar udžbenik bi na prvi pogled trebao svojim izgledom (dizajnom) zainteresirati nastavnike i učenike. Ukoliko nastavnicima ili učenicima udžbenik 'na prvu' djeluje primamljivo, ovaj bi faktor, mogao biti presudan te bi nastavnici mogli odustati od pažljivijeg

analiziranja takvog udžbenika ili se pak na prvi pogled odmah odlučiti udžbeniku dati priliku u nastavi. Popis lekcija kao i same stranice u udžbeniku moraju biti pregledne, a slike pedagoški usklađene s tekstovima.

Jedan od najbitnijih faktora jest sam sadržaj udžbenika koji u potpunosti mora biti usklađen s nacionalnim kurikulumom. Osim toga, sadržaj udžbenika mora biti usklađen s dobi i interesima učenika. Kako bi se učenike motiviralo na učenje stranog jezika, sadržaj mora biti raznolik.

Krumm ističe da bi se učenici s lakoćom trebali identificirati sa zanimljivim likovima koji se pojavljuju u udžbeniku ako je udžbenik moderan i odabran u skladu s dobi i interesima učenika,. Autori bi prilikom kreiranja udžbenika, to jest odabira likova u udžbenicima, trebali izbjegavati ustaljene klišeje te pripaziti da se približno jednak broj muških i ženskih likova pojavljuje u udžbeniku (Krumm: Stockholmer Kriterienkatalog. U: Kast, Neuner, 1998, 100-105). Sadržaji bi trebali tematizirati svakodnevni život ljudi različitih društvenih slojeva, kako u gradu tako i na selu. Ako je riječ o raznim zemljama jednog ciljnog jezika (primjerice zemlje njemačkog i portugalskog govornog područja), prikaz svakodnevnog života ne smije biti ograničen isključivo na jednu zemlju poučavanog govornog područja (npr. Brazil ili Austriju). Pod pojmom prikaza svakodnevice podrazumijevamo prikaz obiteljskog i poslovnog života te slobodnog vremena. Osim tekstova o zemlji u kojoj se govori strani jezik koji učenici usvajaju, udžbenik mora obilovati i vizualnim sadržajem, odnosno kartama i fotografijama strane zemlje. Krumm smatra kako na taj način učenici dobivaju točniju predodžbu o stranoj zemlji, a ako im je možda nešto u tekstu strano i neshvatljivo, pogledom na sliku, postaje puno jasnije (Krumm 1985., prema Kast i Neuner, 1998: 103). Ključan faktor ciljne kulture i civilizacije čini društvo, odnosno prikaz društvenih, političkih i drugih odnosa naroda. Osim cjelokupne slike društvenih odnosa unutar zemlje nekog govornog područja, sadržaji ciljne kulture i civilizacije trebali bi tematizirati i aktualne teme današnjice, npr. globalno zatopljenje, (ne)ravnopravan položaj žena u društvu ... Osim autentičnih tekstova, udžbenik bi morao sadržavati i književne tekstove kao što su pjesme ili isječci iz poznatih djela književnika. Jedna od tema koju bi učenici morali imati priliku obraditi su i kultura i običaji 'strane zemlje', a osim književnih vrsta u sam sadržaj udžbenika bi trebala biti uključena i druga područja kulture (npr. film i glazba). Nadalje, jedan od ciljeva ciljne kulture i civilizacije nije upoznavanje učenika isključivo s današnjom slikom 'strane zemlje' i trenutnim stanjem u 'stranom društvu'. Zahvaljujući sadržaju u modernom i dobro koncipiranom udžbeniku, učenici se trebaju upoznati i s povijesti i nekadašnjim društvenim stanjem 'strane zemlje'. Udžbenik kao takav mora im pružati ne samo informacije o povijesti zemlje, nego i u kakvim su eventualno odnosima tijekom povijest bile

'strana zemlja' i zemlja iz koje učenici dolaze. Iako je cilj nastave stranog jezika njegovo usvajanje te upoznavanje 'strane' kulture i zemlje, autori udžbenika svakako se moraju osvrnuti i na prikaz zemlje iz koje učenici potječu, ukoliko udžbenici nisu namijenjeni internacionalnom tržištu. Jedan od ciljeva nastave stranog jezika te poučavanja ciljne kulture i civilizacije jest mogućnost opisivanja na stranom jeziku, kako svoje zemlje, društva i kulture, tako i strane. Zahvaljujući nastavi stranog jezika, učenici s lakoćom, na stranom jeziku koji usvajaju, opisuju kulturu i običaje, društvo te odnose koji prevladavaju u društvu vlastite i 'strane' zemlje.

Jezik i jezične konstrukcije učenicima uvijek moraju biti predstavljeni u određenom kontekstu, a ne izolirano. Time je učenicima znatno olakšano bolje razumijevanje, ali i uspješnije usvajanje (kompleksnih) jezičnih struktura. Svaki jezik sastoji se od svojeg standardnog varijeteta te žargona i narječja. U skladu s tim, autori udžbenika stranih jezika nikako se ne smiju fokusirati isključivo na standardni jezik, već bi u udžbenik trebali inkorporirati narječja, žargon, stručne termine i slično. Učenje stranog jezika temelji se na razvijanju četiriju temeljnih vještina: čitanje, pisanje, slušanje i govorenje. Kvalitetno koncipiran udžbenik pruža učenicima priliku za razvoj jezičnog znanja svih četiriju vještina. Nadalje, kako bi dodatno pobudili zanimanje učenika za strani jezik, autori udžbenika moraju uključiti što više tekstnih vrsta - od intervjua, novinskih članaka sve do oglasa i viceva. Svakako je poželjno da tekstovi učenicima pružaju mogućnost diskusije ili dramatizacije. Jezik ne služi isključivo kao sredstvo za prenošenja informacija. Značajna funkcija jezika je i izražavanje i razumijevanje vlastitih emocija, pa svoje mjesto u udžbenicima moraju imati i jezične strukture, pomoću kojih učenici mogu izraziti, ali i razumjeti svoje i tuđe emocije.

Izrazito važan element svakog jezika je naravno i gramatika. Krumm smatra da je pri analizi udžbenika od iznimne važnosti utvrditi postoji li odgovarajuća gramatička progresija, sistematizirani prikaz gramatičkih konstrukcija (posebno kod početnika) te na koji način se gramatička pravila predstavljaju učenicima stranog jezika (Krumm, 1985, prema Kast i Neuner, 1998: 103). Ukoliko se uvode novi, učenicima nepoznati gramatički pojmovi, oni svakako moraju biti detaljno objašnjeni, uz brojne primjere i usporedbu s materinskim jezikom. Sljedeći aspekt pri analizi udžbenika prema *stockholmskim kriterijima* su vježbe. Kao i kod aspekta jezičnih struktura, vježbe moraju obuhvaćati razvoj četiri temeljne vještine – čitanje, pisanje, slušanje i govorenje. Pored toga moraju biti i raznolike, a upute za rješavanje kratke i jasne. Budući da je razred heterogena skupina te svaki učenik napreduje svojim tempom, bitan faktor koncipiranja vježbi je diferencijacija. Udžbenik mora pružati dodatne vježbe, namijenjene učenicima koji znaju više ili pak onima kojima je potrebno dodatno uvježbavanje gradiva. Na kraju svake lekcije od velike

važnosti su i vježbe ponavljanja, kako bi učenici sistematizirali svoje znanje i kasnije ga lakše povezali s novim spoznajama. Možda i najbitniji kriterij analize udžbenika predstavlja perspektiva učenika. Ukoliko za učenike udžbenik nije onaj 'pravi', nedvojbeno je da će rezultat poučavanja izostati. Iz tog razloga je nužno dobiti i učenikovu povratnu informaciju o odabranom udžbeniku, odnosno o dovoljnoj raznolikosti, jasnoći nastavnih ciljeva te uključenosti učenika u nastavni proces.

Nedugo nakon *stockholmskih kriterija*, 1994. godine, Hermann Funk objavljuje svoj popis kriterija analize udžbenika pod nazivom „Arbeitsfragen zur Lehrwerkanalyse.“ (Funk, 1994, prema Kast, Neuner, 1998: 105-109) Uspoređujući *stockholmske kriterije* s kriterijima analize Hermanna Funka, uočljive su brojne sličnosti po pitanju aspekata koji se uzimaju u obzir pri analizi. Međutim, za razliku od *stockholmskih kriterija*, Funk pri analizi uzima u obzir i sljedeće aspekte: opis udžbenika, vokabular, struktura medijskih sadržaja te upute za nastavnike. Analizirajući opis udžbenika, važno je prije svega odrediti što sve ulazi u udžbenički komplet te koji elementi su obvezni, a koji se pak smatraju dodatnim materijalima. Nastavnici bi trebali obratiti pažnju i na to koliko se struktura samog udžbeničkog kompleta, odnosno udžbenika, podudara s njihovim planom nastave. Nadalje, analizirajući vokabular u sklopu udžbenika, Funk naglašava važnost razlike između aktivnog i pasivnog vokabulara te rječnika, odnosno popisa riječi, na kraju udžbenika (ibid. 106). Kvalitetno koncipiran rječnik na kraju udžbenika, morao bi sadržavati riječ s odgovarajućim članom, oblikom za množinu, naglaskom te primjer rečenice, koji učenicima jasno pokazuje kontekst u kojem se riječ upotrebljava. Nakon svakog poglavlja, udžbenici bi morali pružati priliku za dodatno uvježbavanje, sistematizaciju i proširivanje usvojenog vokabulara. Ako govorimo o medijskom paketu (CD, DVD, dodatna digitalna ponuda), koji dolazi uz udžbenički komplet, najvažnije je da je riječ o kvalitetnim i autentičnim zvučnim zapisima. Funk naglašava kako pri izboru udžbenika pažnju treba obratiti i na to, prate li zvučni i(li) video zapisi tekstove i slike u udžbenicima, ili ih treba obrađivati neovisno o sadržaju u udžbeniku (ibid. 28). Nadalje, bitno je analizirati radi li se isključivo o receptivnom audiovizualnom zapisu, ili pak o produktivnom (npr. učenici stvaraju vlastite slušne tekstove). Upute za nastavnike detaljnije opisuju didaktičko-metodičku strukturu udžbenika te sadržavaju pregledne i raznolike pripreme za nastavu. Nadalje, one bi morale sadržavati i dodatne vježbe za naprednije, ali i slabije učenike, dodatne tekstove te dodatne informacije o nastavnim sadržajima ciljane kulture i civilizacije namijenjene obrađivanju na nastavi (ibid. 28).

Kao što je vidljivo iz sadržaja ovog poglavlja, kroz povijest su se razvijali brojni kriteriji analize udžbenika. Međutim, Kast i Neuner (1998: 105-109) predlažu da konačnu odluku o odabiru odgovarajućeg udžbenika donesu sami nastavnici u dogovoru sa svojim kolegama, nakon što temeljito prouče sve navedene kriterije., , donesu. U ovom diplomskom radu analiza sadržaja ciljne kulture i civilizacije temeljit će se na Krummovim *stockholmskim kriterijima*. U usporedbi s drugim kriterijima analize, *Stockholmski kriteriji* jedini posebno ističu sadržaje ciljne kulture i civilizacije kao zaseban aspekt analize.

3.3. Razvoj udžbenika portugalskog kao stranog jezika

Prvi udžbenik namijenjen poučavanju portugalskog jezika kao stranog pojavljuje se 50-ih godina 20. stoljeća, pod nazivom *Spoken Brazilian Portuguese*. Udžbenici iz tog razdoblja nastaju pod utjecajem strukturalističkog pristupa jeziku te 'gramatičkoj metodi'. Prema strukturalističkoj teoriji jezik se sastoji od međusobno zavisnih elemenata koji ne posjeduju samostalnu vrijednost, već ona proizlazi iz njihovih međusobnih odnosa. U fokusu udžbenika iz tog razdoblja su prije svega gramatička pravila, koja učenici moraju usvajati i znati objasniti na vlastitim primjerima (Vasconcelos Gonçalves, 2012: 32). Iako vještina govora nije u potpunosti zanemarena, ona je svedena na usvajanje 'gotovih' fraza (Araújo Mendes, 2006: 28).

U razdoblju 60-ih i 70-ih godina pojavljuje se udžbenici razvijeni pod utjecajem sve dominantnije audioligualne metode. Najpoznatiji udžbenici ovog razdoblja su *Português 1* te *Português Contemporâneo 1* (Araújo Mendes, 2006: 28). Za razliku od prijašnjih razdoblja u fokus dolazi razvoj vještine govora, budući da se jezik počinje smatrati glavnim sredstvom komunikacije među ljudima. Razvoj vještine pisanja i čitanja nije u potpunosti zanemaren, ali prednost ipak ima razvoj vještine govora. U istom razdoblju pojavljuje se i udžbenik *Modern Portuguese* koji skreće pažnju na važnost usvajanja kolokvijalnog portugalskog jezika, budući da je standardni jezik u odnosu na kolokvijalnu varijantu manje zastupljen u realnost (Araújo Mendes, 2006: 29).

Razdoblje 80-ih godina obilježeno je pojavom tzv. *interkulturalnih udžbenika*. Tijekom ovog razdoblja pojavljuje se udžbenik pod nazivom *Português para falantes de Espanhol* (Araújo Mendes, 2006: 29). Ovaj udžbenik prvi je na tržištu koji sadržava prikaz gramatičkih struktura, uzimajući u obzir sličnosti i razlike dva romanska jezika – portugalskog i španjolskog.

3.4. Razvoj udžbenika njemačkog kao stranog jezika

U povijesnom razvoju udžbenika njemačkog kao stranog jezika Funk razlikuje tri faze, to jest tri tipa udžbenika (Funk, 2013: 34). Tri tipa udžbenika razlikuju se s obzirom na tri metode u nastavi stranog jezika od kojih polaze: gramatičko – prijevodna, audiovizualna te komunikacijska metoda.

Prvi tip udžbenika koji se temelje na gramatičko- prijevodnoj metodi, u fokus stavljaju gramatiku, odnosno usvajanje gramatičkih pravila. U skladu s tim, sposobnost komunikacije na stranom jeziku nalazi se u drugom planu. Cilj cjelokupne materije udžbenika (vježbe, zadaci, ispiti ...) jest „znanje i reprodukcija formalnog sustava“ stranog jezika (Funk, 2013: 34). Proučavanjem navedenih udžbenika jasno je uočljiva njihova struktura:

1. gramatika kontekstualizirana u tekstu
2. izolirani primjeri iz teksta, s objašnjenjima
3. formuliranje gramatičkih pravila na temelju izoliranih primjera
4. primjena formuliranih pravila u vježbama
5. primjena pravila pri prijevodu rečenica sa stranog na ciljni jezik (Funk, 2013: 38)

Kao i svi drugi udžbenici, i udžbenici koji se temelje na gramatičko-prijevodnoj metodi imaju svoje prednosti i nedostatke. Učenici koji su stekli naviku sustavnog i brzog usvajanja pravila na drugim predmetima, zasigurno neće imati problema s usvajanjem stranog jezika, koristeći se udžbenicima koja slijede postulate gramatičko-prijevodne metode. Apstraktna gramatička pravila, koja možda već poznaju zahvaljujući nastavi materinskog jezika, lako će usvajati i primjenjivati i u nastavi stranog jezika. S druge pak strane učenici koji nisu navikli na ovakav tip učenja, gdje je poznavanje pravila ne samo preduvjet za izražavanje već i cilj nastave, zasigurno će imati poteškoća s usvajanjem stranog jezika koristeći ovakav tip udžbenika (Funk, 2013: 41).

Tijekom 70-ih godina na području lingvistike, psihologije i pedagogije znanstvenici dolaze do novih spoznaja koje rezultiraju zaokretom i u području nastave stranog jezika. Glavni psihološki pristup tog razdoblja naglašavao je da se jezik usvaja putem oponašanja, umjesto prepoznavanjem

i usvajanjem gramatičkih pravila. Dominantni udžbenici ovog razdoblja su udžbenici temeljeni na audiovizualnoj metodi poučavanja stranog jezika. U usporedbi s udžbenicima prve skupine, dvije su najznačajnije razlike između udžbenika temeljenih na gramatičko- prijevodnoj i audiovizualnoj metodi: izbor tekstova te vrsta vježbi (Funk, 2013: 44). Dok su tekstovi udžbenika prve skupine uglavnom narativni tekstovi, tekstovi udžbenika koji polaze od audiovizualne metode poučavanja uvijek su dijalozi. Kada je riječ o izboru vježbi, gramatička pravila nalaze se sasvim u drugom planu, a fokus nastave stranog jezika stavljen je na vještinu govora. Uz to, upute za rješavanje vježbi ne sadrže gramatičku terminologiju te su puno jednostavnije za razumijevanje (Funk, 2013: 45). Najveća prednost audiovizualne metode jest činjenica da se učenici u vrlo kratkom vremenskom periodu mogu usmeno izražavati oblikujući točne rečenice, odnosno koristiti se stranim jezikom, iako ne raspolažu znanjem gramatičkih pravila (Funk, 2013: 47).

Posljednji tip u razvoju udžbenika njemačkog kao stranog jezika predstavljaju udžbenici temeljeni na komunikacijskom pristupu nastavi stranog jezika. Ovakav pristup nastavi polazi od nekoliko temeljnih principa. Zagovornici ovakvog pristupa na gramatiku gledaju kao na sredstvo sporazumijevanja. Sukladno s time gramatičke strukture stranog jezika prikazane su ne samo kao izolirane fraze, već su uklopljene u određeni kontekst, ukazujući učenicima u kojim situacijama i kako formulirati i upotrebljavati određene gramatičke strukture. Budući da uglavnom dobivaju priliku izraziti se samostalno, a ne igrati ulogu određenog lika iz udžbenika navedeni pristup učenicima omogućava u zadacima više slobode. Sukladno tome, u udžbenicima nalazimo zadatke poput sljedećeg: U liječničkoj ordinaciji želite zamoliti pacijenta koji također čeka da Vam doda novine. Što ćete reći? (Funk, 2013: 52). Ovakvim postavljanjem zadatka učenici se lakše poistovjećuju sa situacijom, u usporedbi sa zadacima u kojima igraju ulogu određenog lika udžbenika. Udžbenici temeljeni na komunikacijskom pristupu često su bogat izvor vizualnog sadržaja, odnosno gramatičke strukture prikazane su pomoću različitih grafičkih rješenja, u svrhu njihovog lakšeg savladavanja. Nerijetko su u tablicama s glagolima ili primjerice rječnicima na kraju udžbenika prisutni i prijevodi na materinski jezik jer komunikacijski pristup inzistira na uključivanju materinskog jezika u nastavu stranoga, vjerujući kako se na takav način izbjegavaju potencijalne pogreške pri usvajanju stranog jezika (Funk, 2013: 54).

4. Praktični dio - Analiza odabranih udžbenika

U ovom dijelu diplomskog rada ukratko će biti predstavljeni udžbenici namijenjeni poučavanju njemačkog i portugalskog kao stranog jezika na razini B1¹⁷: *Beste Freunde*, *Magnet neu B1*, *Netzwerk B1*, *Português em Foco 2*, *Passaporte para Português 2* te *Português XXI*. Potom će se provesti analiza navedenih udžbenika s obzirom na aspekt ciljne kulture i civilizacije.

Cilj navedene analize je ustanoviti postoje li među analiziranim udžbenicima razlike i koje su njihove prednosti i mane kada je riječ o prikazu ciljne kulture i civilizacije. Svi udžbenici analizirani su na temelju tzv. *stockholmskih kriterija* Hansa Jürgena Krumma, detaljnije opisanih u drugom poglavlju ovoga rada.

4.1. Kratak prikaz analiziranih udžbenika

4.1.1. Beste Freunde

Seriya udžbenika *Beste Freunde* obuhvaća sveukupno tri jezične razine prema ZEROJ-u, A1, A2 i B1, podijeljene u šest knjiga.¹⁸ Udžbenici *Beste Freunde B1.1.* i *Beste Freunde B1.2.* namijenjeni su prije svega mladima na prostoru njemačkog govornog područja, ali i onima u inozemstvu. Udžbenike izdaje jedan od najpoznatijih njemačkih nakladnika *Hueber*, a autorice ovih udžbenika su: Manuela Georgiakaki, Elisabeth Graf-Riemann, Anja Schümann i Christine Seuthe. Udžbenik *Beste Freunde B1.1.* na popisu je odobrenih udžbenika 2021./2022. u RH za nastavu njemačkog jezika u osmom razredu (8. godina učenja).

Uz sam udžbenik *Beste Freunde B1.1.* dolazi i radna bilježnica te CD, a nastavnicima na raspolaganju stoji i priručnik za nastavnike s gotovim nastavnim planovima, dodatnim igrama, provjerama znanja, transkriptima slušnih tekstova te rješenjima udžbenika i radne bilježnice. Udžbenik je podijeljen u tri modula, koji se sastoje od 3 kraće lekcije. U svakoj lekciji grupa mladih prijatelja nalazi se u novoj situaciji ili priča novu priču, pa je tako na početku svakog modula ukratko predstavljen jedan od prijatelja koji je ujedno i glavni lik tog modula. U samom predgovoru udžbenika autori daju do znanja da je u fokusu ovog udžbenika razvijanje komunikacijske kompetencije kod učenika, a gramatika je sustavno, korak po korak prikazana kroz lekciju. Teme

¹⁷Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Sprachen. <https://www.europaeischer-referenzrahmen.de/> (Pristupljeno: 25.2.2023.)

¹⁸<https://www.hueber.de/beste-freunde/info/neu> (Pristupljeno: 1.03.2023.)

koje udžbenik tematizira su šarolike i prilagođene uzrastu: prijateljstva, organiziranje zabave, putovanje, jelo i piće, mediji, jezici, društveni angažman (npr. pomoć starijima i nemoćnima). Sadržaji ciljne kulture i civilizacije prisutni su nakon svakog modula pod naslovom *Landeskunde*.

4.1.2. Magnet neu B1

Udžbenik *Magnet neu B1*, izdavačke kuće *Klett*, namijenjen je poučavanju njemačkom kao stranom jeziku mladih polaznika, tj. učenika. Udžbenik je dostupan u kompletu s radnom bilježnicom i CD-om, a osim u tiskanom, dostupan je i u digitalnom obliku. Nastavnicima na raspolaganju stoji i priručnik te dodatna 'ispitna' knjiga s CD-om. Autor udžbenika, Giorgio Motta, navodi kako je *Magnet neu*, u usporedbi sa starom verzijom, obogaćen novim sadržajem (aktualiziranim tekstovima i zadacima) te sadrži još više sadržaja ciljne kulture i civilizacije (nakon svake druge obrađene lekcije pod nazivom *Landeskunde*). Osim toga, udžbenik može poslužiti kao odličan temelj za polaganje Goethe ispita: *Goethe-Zertifikat A1: Fit in Deutsch 1*, *Goethe-Zertifikat A2: Fit in Deutsch* te *das Goethe-/ÖSD- Zertifikat B1*. U sklopu udžbenika obrađene teme su raznovrsne i prilagođene uzrastu polaznika: mediji i komunikacija, razmjena učenika, obiteljski konflikti, svijet budućnosti i slično.

4.1.3. Netzwerk B1

Serijski udžbenik *Netzwerk*, autora Stefanie Dengler, Paula Ruscha, Helene Schmitz i Tanje Sieber, namijenjena je poučavanju mladih i odraslih. Svaki stupanj (A1, A2, B1) dostupan je u sveukupno šest udžbeničkih kompleta, pa tako *Netzwerk B1* čini udžbenik *Netzwerk B1.1.* te *Netzwerk B1.2.* Autori udžbenika napominju kako je koncept *Netzwerk* udžbenika raznolik te usmjeren na aktivnost polaznika na nastavi, pa je tako gramatika uvijek prikazana u određenom komunikacijskom kontekstu, a od samog početka učenici se susreću s razgovornim jezikom. *Netzwerk B1* dolazi u kompletu s CD-om. Učenicima na raspolaganju stoje ne samo zvučni zapisi, nego i filmovi nakon svake lekcije. Uz udžbenik dolazi i radna bilježnica, također popraćena CD-om s audio i video zapisima, a nastavnicima na raspolaganju stoji i priručnik. Uz udžbenik je dostupna i ispitna knjižnica, odnosno priručnik s gotovim provjerama znanja. *Netzwerk B1* nudi i

široku ponudu digitalnog sadržaja, pa tako učenici na Facebook-u mogu pronaći Facebook-Profil glavne junakinje knjige kao i Facebook-Profil namijenjen svima koji se u nastavnom procesu učenja njemačkog koriste *Netzwerk*-om. Izbor tema udžbenika je šarolik te svaki polaznik zasigurno može pronaći zanimljivu temu: očuvanje okoliša, svijet novih medija, međuljudski odnosi, globalizacija i slično.

4.1.4. Português em Foco 2

Udžbenik *Português em Foco 2* izdaje jedna od najpoznatijih portugalskih izdavačkih kuća LIDEL. *Português em Foco 2* predstavlja nastavak serije *Português em Foco 1* koji je primarno namijenjen adolescentima i odraslima početnih jezičnih razina (A1, A2). Udžbenik *Português em Foco 2* namijenjen je mladima koji portugalski uče kao strani jezik. U prvom planu je razvoj komunikacijske kompetencije učenika, a gramatičke strukture objašnjene su i uklopljene u udžbenik, na način da ih učenici odmah po usvajanju koriste u različitim komunikacijskim situacijama. Udžbenik dolazi u kompletu s radnom bilježnicom, a sve zvučne zapise (tekstove) učenici mogu pronaći na mrežnim stranicama izdavača LIDEL-a. Udžbenik se sastoji od 12 lekcija, a izbor tema je raznolik: program Erasmus-a i studij u inozemstvu, putovanje, vrijeme i meteorološka prognoza... Početna lekcija pod nazivom *Vamos rever!* predstavlja veliko ponavljanje i utvrđivanje starog gradiva, kako bi ga učenici lakše povezali s novim.

4.1.5. Passaporte para Português 2

Passaporte para Português 2 udžbenik je namijenjen adolescentima i odraslima koji su uspješno usvojili portugalski kao strani jezik na razini A1 i A2. Autori udžbenika, Robert Kuzka i José Pascoal, napominju kako je u fokusu ovog udžbenika ponajprije razvoj komunikacijske kompetencije učenika, s preko tisuću vježbi i aktivnosti uklopljenih u udžbenik. Udžbenik se sastoji od 28 kratkih lekcija, a nakon svake, učenici će pronaći: kratko gramatičko ponavljanje, zadatke za razvoj vještine slušanja, pisanja i veliko ponavljanje s rješenjima na kraju knjige.

U kompletu s udžbenikom dolaze i radna bilježnica te priručnik za nastavnike. Autori udžbenika naglašavaju kako je radna bilježnica namijenjena rješavanju kod kuće, pa samim time potiče samostalno učenje i autonomiju učenika. Osim toga, radna bilježnica sadrži i popis svih riječi po lekcijama, rješenja zadataka te rječnik na četiri jezika: engleskom, francuskom, španjolskom i kineskom jeziku. Priručnik za profesore pomoćni je alat za pripremu nastave te sadrži rješenja svih zadataka iz udžbenika.

4.1.6. Português XXI

Autorica udžbenika *Português XXI*, Ana Tavares, navodi kako je ovaj udžbenik namijenjen adolescentima i odraslima kojima je cilj usvojiti portugalski na dinamičan način. Serija udžbenika *Português XXI* započinje udžbenikom *Iniciação* (razina A1), te na progresivan način učenici nastavljaju razvijati svoje vještine kroz *Elementar* (A2) te *Português XXI* (B1).

Udžbenik *Português XXI* dolazi u kompletu s CD-om te radnom bilježnicom i priručnikom za profesore. Najnovije izdanje, izdavačke kuće LIDEL, obogaćeno je modernijim dizajnom, novim fotografijama te CD-om s novim audio zapisima. Udžbenik se sastoji od 12 lekcija, a nakon svake tri lekcije nalazi se veliko ponavljanje, kako bi učenici mogli uvježbati, sistematizirati novo gradivo i uspješnije ga povezati s nadolazećim lekcijama. Izbor tema je šarolik: predstavljanje i upoznavanje, recikliranje, (i)migracija, Portugal, moderne tehnologije, SMS poruke, ne(zaposlenost) i slično. Nakon svake lekcije učenici se susreću s fonetičkim vježbama, koje su usmjerene na razvoj 'problematičnih' glasova portugalskog jezika.

4.2. Način prikaza ciljne kulture i civilizacije u udžbenicima

Gotovo svaki udžbenik namijenjen poučavanju stranog jezika sadrži brojne sadržaje ciljne kulture i civilizacije. S obzirom na način na koji su sadržaji u udžbeniku predstavljeni razlikujemo: tipične-imitirajuće tekstove, normativno-dokumentarne tekstove, afirmativne, problemske te kritičko-emancipacijske tekstove (Kast, Neuner, 1996: 37-38).

Velika većina udžbenika sadrži tipične teme kao što su: obitelj, slobodno vrijeme, jelo i piće i slično. Takve tekstove nazivamo tipično-imitirajućima, budući da se ne bave problematikom i na dubljoj razini s navedenim temama, već nastoje površno prikazati situacije i odnose u ciljnoj zemlji.

Normativno-dokumentarni pristup sadržajima ciljne kulture i civilizacije uglavnom se temelji na brojkama, statistikama i autentičnim tekstovima. Cilj ovakvog pristupa je prikazivanje vjerodostojne slike društva i života u ciljnoj zemlji, odnosno upoznavanje učenika sa stvarnim odnosima u društvu ciljne zemlje i ciljnoj kulturi.

Nadalje, afirmativni pristup sadržajima ciljne kulture i civilizacije nastoji istaknuti najbolje i netipične pojave u ciljnoj kulturi i civilizaciji te ciljnoj zemlji. Afirmativni tekstovi često su izrazito subjektivni tekstovi, budući da se u njima nikada ne kritizira određena pojava ili fenomen, već isključivo hvali.

Problemski tekstovi, kao što i sam naziv govori, uvijek nastoje ukazati na trenutne probleme u ciljnoj zemlji, ali i potaknuti učenike na kritičko promišljanje o njima.

Naposljetku, kritičko-emancipacijski pristup sadržajima ciljne kulture i civilizacije temelji se na sukobu interesa, koji proizlazi iz različitog stajališta prema određenoj pojavi u ciljnoj kulturi ili zemlji. Ovakav pristup uvijek nastoji objektivno predstaviti kako jedno, tako i drugo stajalište te polazeći od vlastitih stajališta, autori ovakvih tekstova uvijek nastoje uputiti određenu kritiku.

4.3. Analiza odabranih udžbenika

Ovo poglavlje diplomskog rada bavi se konkretnom analizom odabranih udžbenika koji su u prethodnom poglavlju ukratko predstavljani. Analiza udžbenika provedena je na temelju Krummovih *stockholmskih kriterija* (detaljnije predstavljenih u poglavlju 2.1. Kriteriji analize udžbenika), i to kriterija koji se odnose na sam sadržaj udžbenika: ljudi (koji se pojavljuju u udžbeniku), prikaz svakodnevice, geografija, prikaz društva u cjelini, kultura, literatura, povijest te prikaz vlastite zemlje. Cilj ove analize je utvrditi:

1. Koje su prednosti i nedostaci analiziranih udžbenika s obzirom na nastavni sadržaj usmjeren na ciljnu kulturu i civilizaciju?
2. Koje su sličnosti i razlike analiziranih udžbenika s obzirom na nastavni sadržaj ciljne kulture i civilizacije?

4.3.1 Beste Freunde

Udžbenik *Beste Freunde* jezične razine B1, sastoji se od dva dijela *Beste Freunde B1.1.* te *Beste Freunde B1.2.*

Na samom početku udžbenika *Beste Freunde B1.1.* te *B1.2.* šest glavnih likova, tri djevojke i tri dječaka, ukratko se predstavljaju govoreći o svojim hobijima, interesima te školi koju pohađaju, ili pak pričajući kratku anegdotu kako su upoznali svoje prijatelje (usp. str. 6). Iako su glavni likovi s obzirom na svoje hobije i interese međusobno poprilično različiti, radi se o 'tipičnim' tinejdžerima koji pohađaju gimnaziju, rado provode svoje slobodno vrijeme sa svojim prijateljima, razgovarajući s njima na mobitel ili igrajući s njima nogomet. Svaki učenik će se s obzirom na svoje interese lako identificirati s nekim od glavnih likova. Muški i ženski likovi su u jednakoj mjeri zastupljeni u obadva udžbenika, pri čemu je svaki od šest likova glavni lik jednog modula. Tipični stereotipi vezani uz žene i muškarce nisu prisutni u udžbeniku, upravo suprotno. Iako se žene u današnjem društvu podvrgavaju stereotipima o pretjeranom trošenju novca, udžbenik *Beste Freunde B 1.1.* nadilazi taj stereotip. U lekciji pod nazivom *Ne kupujemo ništa!* predstavljena je s jedne strane Marilena, kojoj je odlazak u trgovački centar jedan od najdražih hobija. Nasuprot njoj, prikazana je i Lucija koja smatra kako suludo trošenje novaca nije nešto što čovjeka usređuje te u životu postoje bitnije stvari (usp. str. 15). Upravo lik Lucije nadilazi i razbija tipičnu predrasudu vezanu za žene i preveliku potrošnju novca. Nadalje, iako većina veslanje smatra tipično muškim sportom, u lekciji *Mladi i njihovo mjesto stanovanja* pojavljuje se Melly, djevojka koja obožava veslanje i svoje slobodno vrijeme provodi veslajući. U istom tekstu Felix, dječak iz Bingena, ruši predrasude vezane uz povezivanje romantičnosti isključivo sa ženama (usp. str. 39). Udžbenik *Beste Freunde B1.2.* također nadilazi tipične stereotipe vezane uz žene i muškarce. Iako se žene uglavnom asociraju s obavljanjem kućanskih poslova, Danielov e-mail na početku udžbenika pokazuje upravo suprotno. Naime, Daniel je mladić koji živi s dvojicom prijatelja u zajedničkom stanu u Leipzigu. Sam Daniel u e-mailu svojoj sestri napominje kako obavljanje kućanskih poslova nije jednostavna stvar, a to je shvatio tek kada je preselio u Leipzig i započeo samostalan život. Zajedno sa svojim prijateljima Daniel obavlja sve kućanske poslove od kuhanja do čišćenja stana, a zajedničkim snagama su sastavili i raspored obavljanja kućanskih poslova (usp. str. 8). Iako u području sporta i danas postoji prešutna podjela na muške i ženske sportove te su muški sportovi poput nogometa, košarke i rukometa puno zastupljeniji i popularniji u društvu, udžbenik nadilazi i tu predrasudu s primjerom mlade djevojke Ines Papert, svjetske prvakinja u sportskoj disciplini penjanja po stijenama. Lekcija *Što luđe, to ljepše!* slikom mišićave žene, pored slike mišićavog

muškarca, implicira kako zdrav život, uravnotežena prehrana te odlazak u teretanu nisu rezervirani isključivo za muški rod, već i za žene (usp. str. 33). Tematiziranjem vanjskog izgleda bavi se i jedna od lekcija navedenog udžbenika. Florian i Emma razgovaraju o različitim figurama iz stripova, a u fokusu se nalaze njihove različitosti s obzirom na: konstituciju tijela (debeo, mršav...), odijevanje te njihove karakterne osobine. Ovakav sadržaj učenicima jasno prenosi poruku da su svi različiti, pa čak i likovi u stripovima, te da te različitosti treba prigrliti, a ne na temelju njih stvarati predrasude o određenoj osobi (usp. str. 42).

Ako govorimo o analiziranju prikaza svakodnevnog života, udžbenik *Beste Freunde B1.1.* ne zadovoljava ovaj kriterij u potpunosti. Iako postoje čak tri zasebne cjeline ciljne kulture i civilizacije - *Njemačke savezne države, Regije u Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj te Hamburg, dolazimo!* - one su s jedne strane svedene na činjenično znanje (usp. str. 20, 38), odnosno s druge strane na prikaz brojnih znamenitosti u Hamburgu (usp. str. 26, 27). U udžbeniku se ne tematizira kako izgleda svakodnevica života u gradu ili na selu. Unatoč tome, pohvalno je uključivanje svih zemalja njemačkog govornog područja u prikazani sadržaj ciljne kulture. Teme udžbenika su raznovrsne: organiziranje zabave, putovanje, prijateljstva i konflikti, recepti, objašnjavanje puta i reklame, učenje stranih jezika te društveni angažman. Međutim, nijedna se tema ne odnosi eksplicitno na obiteljski život ili život u školi. Tema života u školi djelomično je obrađena u lekciji *Voliš li mahune?*. U spomenutoj lekciji osim poziva učenicima na prijave za novog voditelja kantine, tematizira se i jelovnik jedne školske kantine u Kölnu, pa se tako u tekstu pokušava skrenuti pažnja na činjenicu da i učenici u kantini vole pojesti zdravija jela, primjerice mrkvu ili juhu od mrkve. Ovaj tekst nastoji opovrgnuti ukorijenjenu predrasudu o lošim, nezdravim prehrambenim navikama djece i mladih (usp. str. 35). Za razliku od udžbenika *Beste Freunde B1.1.*, udžbenik *Beste Freunde B1.2.* tematizira svakodnevnicu života u gradu i na selu, navodeći brojne prednosti života na selu – čišći zrak, manje buke i prometa, okruženost prirodom i slično. Osim toga, predstavljene su i brojne mogućnosti stanovanja u gradu – studentski domovi, sustanarstvo te hoteli. Iako se udžbenik *Beste Freunde B1.2.* ne bavi toliko aktivnostima u slobodno vrijeme, za razliku od udžbenika *Beste Freunde B1.1.*, u sklopu lekcija *Najveća pobjeda* i *Ne želimo svađu* (usp. str. 16 i 34) u fokusu su teme djetinjstva te svakodnevnog života u školi, čiji su sastavni dijelovi konflikt i mobbing. Međutim, prikaz svakodnevnog života ograničen je isključivo na prostor Njemačke, dok su ostale zemlje njemačkog govornog područja u tom kontekstu zanemarene u potpunosti. Kao i udžbenik *B1.1.* udžbenik *Beste Freunde B1.2.* ne bavi se temom rada i prikazom svakodnevica na poslu, a kada se radi o likovima, radi se isključivo o pripadnicima istog društvenog sloja.

Udžbenik *Beste Freunde B1.1.* sadrži dvije velike karte. Jedna karta prikazuje Njemačku i njezine savezne zemlje, a druga pak Njemačku, Austriju i Švicarsku, te njihove pokrajine, odnosno kantone (usp. str. 20, 38). Obadvije karte su vjerodostojne, aktualne te prikladne, kako za učenike koji imaju predznanje o ustroju zemalja njemačkog govornog područja, tako i za učenike bez predznanja. Nakon proučavanja karte Njemačke i saveznih zemalja te rješavanja zadataka, u udžbeniku se pojavljuje sljedeći zadatak: Postoji li u tvojoj zemlji nešto slično njemačkim saveznom zemljama? Iako druga karta, karta Njemačke, Austrije i Švicarske te njihovih pokrajina, odnosno kantona, ne sadrži eksplicitno zadatak usporedbe s vlastitom zemljom, nastavnici imaju priliku diskutirati s učenicima sličnosti i razlike s obzirom na ustroj Hrvatske i zemalja njemačkog govornog područja. Za razliku od prvog udžbenika, u čijem je fokusu trenutna slika Njemačke i zemalja njemačkog govornog područja, udžbenik *Beste Freunde B1.2.* tematizira važne teme koje su obilježile povijest zemalja njemačkog govornog područja. Prva lekcija ciljne kulture i civilizacije pod nazivom *Veliki dan za Njemačku* donosi kratak pregled povijesnih zbivanja uoči pada Berlinskog zida, odnosno kartu podijeljene Njemačke (BRD-DDR) (usp. str. 20). Posljednja lekcija pod nazivom *Koliko dobro poznaješ Njemačku, Austriju i Švicarsku?* donosi učenicima kratku igru na ploči, koja je popraćena slikama znamenitosti iz zemalja njemačkog govornog područja (usp. str. 56).

S obzirom na način prikazivanja društvenih, političkih i ekonomskih odnosa, udžbenici *Beste Freunde B1.1.* te *B1.2.* tek djelomično zadovoljavaju zadane kriterije. Autori u lekciji *Njemačke savezne zemlje i školski praznici* ističu kako se Njemačka sastoji od šesnaest saveznih zemalja te se na njihovoj razini odlučuje o pojedinim temama: ustroj školstva, plaće profesora i nastavnika, kalendar školskih praznika, broj bolnica i slično (usp. str. 38). Uz to, učenicima su u obliku tablice predstavljeni kalendari školskih praznika s obzirom na savezne zemlje. Nadalje, u lekciji *Školski sustav u Njemačkoj* učenicima je, u obliku grafike, predstavljen poprilično kompliciran školski sustav Njemačke (usp. str. 56). Jedina mana ovih dviju spomenutih lekcija jest činjenica da su autori prikaz kalendara školskih praznika te školski sustav ograničili na područje Njemačke, isključivši u potpunosti druge dvije zemlje njemačkog govornog područja. Međutim, osim navedenih primjera, udžbenik *Beste Freunde B1.1.* ne tematizira druge društvene odnose, niti aktualne teme kao što je primjerice pitanje zaštite okoliša. Sveprisutna tema digitalizacije, svedena je tek na jednu stranicu prikazom šest mobilnih aplikacija te tekstom *Učenici pomažu starijima*, u kojem su jasno vidljive razlike između mlađih i starijih generacija te je naglašena važnost društvene angažiranosti (usp. str. 46, 47). Pa se tako mladi profesor Miller prijavio za sudjelovanje u programu pomoći starijima te putem računala poučava umirovljenika kako pisati tekstove na

računalu ili surfati na internetu. Po pitanju prikaza različitog političkog ustrojstva ili uvjeta života zemalja njemačkog govornog područja, udžbenik *Beste Freunde B1.2.* ne tematizira navedene teme. S druge pak strane, u fokusu pojedinih lekcija nalaze se aktualne društvene teme kao što su: putovanja, mobbing te kulturna povezanost s drugim zemljama. Osim toga, lekcija *Na Mars!* raspravlja o sve aktualnijoj društvenoj temi, putu na Mars, navodeći planove i uvjete putovanja na Mars 2023. godine (usp. str. 34). Vjerojatno najpopularnija tema među mladima, tema modnih trendova, prisutna je i u ovom udžbeniku.

Iako većina udžbenika uglavnom sadrži lekcije vezane uz tradicionalne blagdane i proslave, kao što su Božić, Uskrs, fašnik, Valentinovo i slično, udžbenici *Beste Freunde B1.1.* te *B1.2.* ne sadrže nijednu lekciju koja bi tematizirala navedene praznike i običaje. Međutim, udžbenik *Beste Freunde B1.2.* u sklopu lekcije *Veliki dan za Njemačku* tematizira jedan od najvažnijih njemačkih državnih praznika - Dan ujedinjenja Njemačke (usp. str. 20). Osim toga, udžbenici donose prikaz brojnih znamenitosti njemačkog govornog područja. Lekcija udžbenika *Beste Freunde B1.1.* pod nazivom *Hamburg, dolazimo!* sadrži prikaz brojnih znamenitosti i atrakcija u Hamburgu, a znamenitosti njemačkog govornog područja protežu se kroz cijeli udžbenik *Beste Freunde B1.2.* (usp. str. 26). Već prva lekcija udžbenika donosi zanimljivosti o tzv. *Rollendes Museum*, odnosno izložbi tzv. *oldtimera* diljem njemačkih gradova (usp. str. 9). , Autori udžbenika nisu pridavali veliku pažnju temama kao što su: umjetnost, glazba, kazalište i film. Iako udžbenici ne sadrže lekcije koje se bave umjetnosti, glazbom, kazalištem ili filmom, oba udžbenika prepuna su sadržajima koji se odnose na kulturu mladih ljudi. Na samom početku udžbenika *Beste Freunde B1.1.* prva lekcija donosi već djelić kulture mladih. S jedne strane jedan od glavnih likova Fabio ostaje sam kod kuće i odlučuje s prijateljima organizirati zabavu u svojoj kući. Sve to prikazano je u obliku poruka, koje izmjenjuju Fabio i Anna (usp. str. 8). Budući da se većina komunikacije mladih ljudi u današnje vrijeme ostvaruje putem interneta i društvenih mreža, autori udžbenika odlučili su pratiti taj trend. Pa tako udžbenik sadrži brojne popularne načine komunikacije: blog, SMS, e-mail...Nadalje, u prvoj lekciji se nalazi zanimljiv tekst o izrazito popularnom fenomenu među mladima pod nazivom *Flashmob*, odnosno kad jako puno ljudi na istom mjestu radi istu stvar (usp. str. 10). Posebna pažnja kulturi mladih pridana je i u sklopu udžbenika *Beste Freunde B1.2.* Odličan primjer toga je lekcija *Što luđe, to ljepše!*, koja donosi prikaz najpopularnijih društvenih trendova među mladima: piercing, tetovaže, grillz¹⁹, plugovi²⁰, umjetni nokti, leće u boji ... (usp. str. 30). Osim prikaza

¹⁹ nakit za zube

²⁰ nakit za uši

navedenih trendova, lekcija brojim zadacima navodi na diskusiju jesu li navedeni društveni trendovi prihvatljivi ili ne.

Književnost je u oba udžbenika svedena na minimum. Udžbenik *Beste Freunde B1.1.* sadrži samo dva književna teksta: kratak isječak iz romana Wolfganga Herndorfa pod nazivom *Tschick* (usp. str. 57) te kratku priču autora Wilhelma Mommsensa pod nazivom *Seefahrtsgeschichte* (usp. str. 54). Na samom kraju knjige, u dodatnom sadržaju, nalazi se i kratka pjesma. Naslov pjesme nije poznat, a pjesma nije autentično književno djelo, već sastavljena za potrebe učenja perfekta te tematizira dva različita načina života – Isabela, koja je predstavljena kao lijena djevojka, odnosno Marko, koji je predstavljen kao izrazito marljiv i uspješan dječak (usp. str. 60). Udžbenik *Beste Freunde B1.2.* donosi isječak biografije *Solange ich atme*, njemačke autorice Carmen Rohrbach (usp. str. 21). Biografija progovara o burnom životu autorice i njezinom bijegu iz tadašnje Njemačke Demokratske Republike. U sklopu lekcije pod nazivom *Učenik na razmjeni u Njemačkoj* učenicima je predstavljen kratki isječak iz poznate njemačke novele *Johnny Schweigsam*, autora Bernharda Hagemanna (usp. str. 48). Novela se bavi izrazito popularnom temom među tinejdžerima, a to je tema razmjene učenika.

Svi nastavni sadržaji povezani s geografijom i ustrojem Njemačke isključivo tematiziraju te teme u sadašnjosti. Autori udžbenika *Beste Freunde B1.1.* nisu se fokusirali na prošlost zemalja njemačkog govornog područja, pa tako u cijelom udžbeniku ne postoji nijedan tekst o povijesti zemalja njemačkog govornog područja. Udžbenik *Beste Freunde B1.2.*, u okviru već spomenute lekcije *Veliki dan za Njemačku*, donosi povijesna zbivanja vezana uz DDR, odnosno BRD (usp. str. 20).

Udžbenici *Beste Freunde B1.1.* i *B1.2.* pružaju učenicima priliku za usporedbu ciljne kulture s vlastitom. Pa tako nakon prikaza ustroja Savezne Republike Njemačke, u udžbeniku *Beste Freunde B1.1.* pronalazimo zadatak: Postoje li u tvojoj zemlji savezne pokrajine? Udžbenik učenicima pruža i priliku usporedbe tradicionalne njemačke kuhinje s tradicionalnim receptima iz vlastite zemlje (usp. str. 20). Lekcija pod nazivom *Voliš li mahune?*, nakon recepta tradicionalnog jela njemačke kuhinje, sadrži sljedeći zadatak: Tvoja prijateljica/ Tvoj prijatelj traži te tradicionalni recept tvoje zemlje. Napiši ga na njemačkom (usp. str. 34). Posljednja lekcija udžbenika donosi prikaz ustroja njemačkog obrazovnog sustava, nakon čega pred učenicima stoji sljedeći zadatak: Nacrtaj grafički prikaz školskog sustava svoje zemlje. Koje razlike i sličnosti postoje u usporedbi sa školskim sustavom Njemačke (usp. str. 56). Listajući udžbenik *Beste Freunde B1.2.* nailazimo i na brojne

zadatke koji učenike potiču na usporedbu njemačke i vlastite kulture. Nakon kratkog prikaza dijela njemačke povijesti (podijeljenost na DDR i BRD), učenici se susreću sa sljedećim zadatkom: Koji dan je izrazito važan u tvojoj zemlji? Kako se zove? Kada se obilježava? Zašto je važan? Kako ga se slavi? (usp. str. 20). Nadalje, u lekciji *Možemo ići skupa!* učenici nakon slušnog zadatka pod nazivom *Vremenska prognoza u Njemačkoj* moraju napisati e-mail jer ih sljedeći tjedan posjećuje prijatelj/ica iz Njemačke. U e-mailu svom prijatelja moraju izvijestiti kakvo će vrijeme biti u njihovoj vlastitoj zemlji (usp. str. 26).

Već spomenuta lekcija *Učenik na razmjeni u Njemačkoj* sadrži zadatak u kojem učenici moraju nakon čitanja i diskusije o iskustvima drugih učenika o razmjeni u Njemačkoj, istražiti mogućnosti razmjene u svojoj zemlji te usporediti ta iskustva s iskustvima svojih prijatelja koji su sudjelovali u razmjeni (usp. str. 48).

Zaključno se može reći da udžbenici *Beste Freunde B1.1.* i *Beste Freunde B1.2.* uključuju brojne teme i sadržaje usmjerene na ciljnu kulturu i civilizaciju, uglavnom popraćene aktualnim i vjerodostojnim slikama i fotografijama. Navedene teme i sadržaji učenicima su prikazani kako implicitno, tako i eksplicitno, odnosno u obliku tri izdvojene lekcije u svakom udžbeniku. Najveća prednost po pitanju izbora tema ciljne kulture i civilizacije jest činjenica da se udžbenici *Beste Freunde B1.1.* i *B1.2.* sadržajno odlično nadopunjuju. Dok primjerice udžbenik *B1.1.* implicitno tematizira prikaz školske svakodnevice, u udžbeniku *B1.2.* učenici imaju priliku vidjeti i prikaz, odnosno prednosti i mane svakodnevnog života na selu i u gradu. Međutim, kod koncipiranja pojedinih sadržaja i tema autori nisu dosljedno provodili uključivanje svih zemalja njemačkog govornog područja, već su se ograničili isključivo na prostor Savezne Republike Njemačke. Iako je izbor tema udžbenika šarolik i svaki učenik će se zasigurno s nekim od glavnim likova udžbenika lako identificirati, aktualne teme (npr. zaštita okoliša, globalno zatopljenje, digitalni svijet...) su gotovo u potpunosti izostavljene iz udžbenika. Unatoč tome, izrazito velika je prednost udžbenika uključivanje kulture mladih te brojni primjeri razbijanja ustaljenih predrasuda. U današnje doba kada su mladi sve izloženiji vršnjačkom te internetskom zlostavljanju, izrazito je važno u nastavu uključiti i temu mobbinga. Stoga je izrazito pohvalno uključivanje samostalne lekcije posvećene navedenoj temi u udžbeniku *B1.1.* Učenici u navedenoj lekciji, između ostalog, uče kako na pravi način izraziti svoje „negativne“ osjećaje (bijes, ljutnja) ili pak neslaganje s drugim ljudima, tolerirajući pritom svog sugovornika i njegove osjećaje. Upravo je ovo jedan od primjera kako učenici razvijaju toleranciju, razumijevanje za drugoga i uspješno rješavaju konflikte u svakodnevnom životu (usp. str. 34).

Nadalje, važno je napomenuti kako gotovo svaki udžbenik namijenjen poučavanju njemačkog kao stranog jezika sadrži barem implicitan prikaz običaja i tradicije vezanih uz velike blagdane, primjerice Božić, Uskrs, Valentinovo ... Unatoč tome autori udžbenika *Beste Freunde* odlučili su ipak da za takve teme u ovim udžbenicima nema prostora. Kada se radi o prikazu i uključivanju vlastite kulture, oba udžbenika sadrže brojne primjere koji od učenika eksplicitno zahtijevaju promišljanje o vlastitoj kulturi i zemlji. Činjenica da je književnost svedena zaista na minimum, a da strani film, umjetnost i glazba uopće nisu našli prostora u ovom udžbeniku, predstavlja još jedan njegov nedostatak.

4.3.2. Magnet neu B1

Udžbenik namijenjen poučavanju mladih na razini B1, *Magnet neu B1*, sadrži brojne nastavne sadržaje orijentirane na poučavanje ciljne kulture i civilizacije. Osobe koje se pojavljuju u udžbeniku, dijelom su mladi ljudi u svojim 20-ima, a djelomično se radi i o nešto starijim ljudima, primjerice nastavnicima različitih predmeta, roditeljima i slavnim osobama poput Marka Zuckerberga. Budući da je odabir ljudi šarolik, zasigurno će se za svakog učenika naći osoba s kojom će se moći identificirati. Iako na prvi pogled djeluje kako su ženski likovi u udžbeniku u jednakoj mjeri zastupljeni kao i muški, pri detaljnijoj analizi vidljivo je da je muških likova gotovo dvostruko više nego ženskih. Nadalje, posao dadilje uglavnom se smatra ženskim poslom, međutim u udžbeniku je isti posao prikazan kako muškim, tako i ženskim poslom. Nakon 24. lekcije u udžbeniku se pojavljuje izrazito zanimljiv tekst o prvoj ekološki osviještenoj političkoj stranci – stranci Zelenih (usp. str. 57). Iako se u današnje vrijeme mladi gotovo uopće ne zanimaju za politiku i političku scenu, ovaj tekst učenicima ukratko predstavlja jednu političku opciju na vrlo jednostavan način te tako kod dijela mladih budi znatiželju za 'dosadne i nepopularne teme', čime se zasigurno nadilazi predrasuda da su mladi u potpunosti apolitični. Lekcija pod nazivom *Osjećaji, emocije, snovi* nadilazi predrasudu kako su ljubavni jadi i patnja zbog voljene osobe rezervirani isključivo za žene. Pa tako Martin objavljuje kratki post na forumu, tražeći savjete od drugih čitatelja da mu pomognu riješiti njegove ljubavne probleme zbog kojih pati (usp. str. 78).

U udžbeniku *Magnet neu B1* se teme poput života u gradu ili na selu ne pojavljuju niti u jednoj lekciji udžbenika. Kroz lekcije su prikazane različite sfere života tinejdžera. Lekcija *Konflikt u obitelji* tematizira obiteljsku svakodnevicu, tj. odnos tinejdžera i njihovih roditelja te konflikti između njih (usp. str. 94). Općepoznato je da se većina tinejdžera loše slaže sa svojim roditeljima te se gotovo svakodnevno sukobljava s njima, međutim udžbenik ovdje donosi i dva primjera

tinejdžera koji se izrazito dobro slažu sa svojim roditeljima, imaju povjerenja u njih te im se uvijek povjeravaju. Doduše, prikaz svakodnevice ograničen je isključivo na prostor Njemačke, a likovi koji se pojavljuju u sklopu udžbenika uglavnom pripadaju istom društvenom sloju. Lik Marka Zuckerberga (usp. str. 9), u usporedbi s ostatkom likova, pripada naravno višoj društvenoj klasi, odnosno eliti. Isto vrijedi i za veliku povijesnu ličnost - Sisi, austrijsku caricu (usp. str. 40). Udžbenik sadrži čak dvije samostalne lekcije te jednu 'međulekciju' ciljne kulture i civilizacije: *Tada u Austriji, Tipično švicarski, Činjenice i svjedoci vremena*.

'Međulekcija' *Činjenice i svjedoci vremena* učenicima, u sklopu priče o padu Berlinskog zida, donosi i spoznaje o tadašnjem ustroju DDR-a i BRD-a (usp. str. 61). Drugi primjer prikaza političkih odnosa u društvu je i lekcija posvećena Austriji – *Tada u Austriji*. Navedena lekcija ukratko prikazuje život austrijske vladarice Sisi. U pozadini prikaza Sisina života prikazane su i tadašnje povijesne okolnosti Austrije (usp. str. 40). Veliki fokus stavljen je i na možda najaktualniju društvenu temu današnjice: okoliš i njegova zaštita. Osim diskusije o ekološki osviještenom ponašanju te već spomenutog predstavljanja njemačke stranke *Zelenih*, ista lekcija donosi i kratki tekst o sve većem zagađenju mora plastikom (usp. str. 54). Izdvojivši jednu cijelu temu u zasebnu lekciju, autori su zasigurno učenicima uspjeli skrenuti pažnju na važnost očuvanja okoliša. Izuzev teme zaštite okoliša, tema digitalnih medija u današnje vrijeme je također izrazito aktualna. Već prva lekcija knjige pod nazivom *Mediji i komunikacija* donosi pregled trenutno najpopularnijih digitalnih medija – laptopi, računala, pametni telefoni, tableti i slično (usp. str. 6). Pored pregleda navedenih digitalnih medija, tematizirano je i korištenje društvenih mreža kao sredstva komunikacije, prije svega Facebooka. Kao suprotnost temi digitalnih medija, lekcija na kraju udžbenika svojim sadržajem o knjigama i novinama, otvara diskusiju: Je li čitanje knjiga i novina još uvijek aktualno (usp. str. 101).

Kada je riječ o nastavnom sadržaju vezanom uz kulturu, udžbenik ne sadrži već spomenute tipične lekcije o tradicionalnim blagdanima i običajima, npr. Božić i Uskrs. Unatoč tome, udžbenik donosi brojne druge sadržaje ciljne kulture i civilizacije vezane uz običaje i kulturu zemalja njemačkog govornog područja. Već spomenuta lekcija *Nekoć u Austriji* predstavlja Austriju kao zemlju velikih skladatelja – Haydn, Mozart, Strauss, Bruckner i Mahler. Ista lekcija sadrži i kratki prikaz američkog filma *Amadeus*, koji prikazuje život jednog od najpoznatijih svjetskih skladatelja Wolfganga Amadeusa Mozarta (usp. str. 36). Osim velikih skladatelja, iz Austrije potječe i jedna od najpoznatijih vladarica, Sisi. Učenicima navedena lekcija donosi kratku biografiju vladarice Sisi, nakon koje slijedi i priča o nastanku popularne austrijske torte, tzv. *sacherice* (usp. str. 42).

Na kraju navedene lekcije učenicima su predstavljena tri najpoznatija austrijska grada: Innsbruck, Beč i Salzburg te njihove brojne znamenitosti (usp. str. 45). U usporedbi s Austrijom i Švicarskom, sadržajima ciljne kulture vezane uz samu Njemačku nije poklonjena tolika pažnja u sklopu udžbenika. Nakon kratkog prikaza jednog od najznačajnijih događaja u njemačkoj povijesti, pada Berlinskog zida, lekcija *Činjenice i svjedoci vremena* sadrži kratki tekst o glavnom gradu Berlinu. Učenicima je Berlin predstavljen kao izrazito značajan grad, s obzirom na povijesne okolnosti i njegovu podijeljenost, te kao središte kulturnih i političkih zbivanja, puno znamenitosti poput Brandenburških vrata i Bundestaga (usp. str. 61). Posljednja lekcija udžbenika tematizira i četiri najznačajnija kulturna događanja Njemačke: božićni sajmovi, Oktoberfest, sajam knjiga u Frankfurtu te Engandinski skijaški maraton (usp. str. 115). Nadalje, Švicarsku udžbenik predstavlja kao zemlju čokolade i rodno mjesto poznatog švicarskog junaka Wilhelma Tella. Osim samog prikaza povijesti čokolade, autori su u udžbenik uklopili i izrazito zanimljiv tekst koji učenike uvodi u proces nastanka same čokolade. Iako je švicarski njemački u udžbenicima, ali i nastavi općenito, često zapostavljen, ovaj udžbenik na samom kraju donosi i članak, koji se bavi upravo temom švicarskog njemačkog. Pored toga učenici imaju i priliku vidjeti tekst pisan na izvornom švicarskom njemačkom te usvojiti potpuno novi vokabular, koji nema veze sa standardnim njemačkim zastupljenim u nastavi njemačkog kao stranog jezika (usp. str. 123). Kultura mladih također je pronašla svoje mjesto u ovom udžbeniku, pa tako lekcija pod nazivom *Ljudi koji nas okružuju* tematizira trenutno najaktualnija zanimanja među mladima kao što su influenceri i umjetnici. Spomenuta zanimanja predstavljena su u sklopu podteme *Različiti načini života*, a osim njih učenici imaju priliku upoznati i način života pripadnika različitih supkultura, npr. tzv. pankeri i alternativci (usp. str. 66). Iako udžbenik sadrži brojne tekstne vrste, primjerice oglase i novinske članke, udžbenik ne sadrži književne tekstove kao što su kratke priče ili pjesme. Već ranije navedeni primjeri pokazuju da udžbenik sadrži brojne sadržaje vezane uz povijest i izrazito bitne povijesne događaje Njemačke. Nakon obrađivanja sadržaja usmjerenih na povijest Njemačke, učenicima se također ne nudi prostor za usporedbu s vlastitom zemljom. Iako udžbenik ne navodi eksplicitno zadatke usmjerene na usporedbu povijesnih događanja u vlastitoj zemlji s onima u Njemačkoj, sadrži brojne zadatke usmjerene na usporedbu drugih fenomena iz Njemačke s onima iz vlastite kulture. Pa tako udžbenik sadrži zadatke poput:

- Glavni grad tvoje zemlje: Kako se zove glavni grad tvoje zemlje? Koliko ljudi živi u njemu i gdje se nalazi? Kako se tvoj glavni grad zove na njemačkom? Koje znamenitosti postoje u tvom gradu? Koji značaj ima tvoj glavni grad za cijelu državu? (usp. str. 65)

- Koliko govornika ima tvoj jezik? Gdje živi većina? Postoji li puno dijalekata ili podstilova (npr. govor mladih)? Koji jezici su utjecali i utječu na razvoj tvog jezika? Što smatraš izrazito teško kod usvajanja svog jezika? (usp. str. 123)

Nakon detaljne analize udžbenika *Magnet neu B1*, može se zaključiti kako udžbenik implicitno, ali i eksplicitno prikazuje teme i sadržaje ciljne kulture i civilizacije. Teme, sadržaji i likovi su doista raznoliki, što osigurava lakšu identifikaciju i zainteresiranost učenika. Tome doprinosi i učenicima bliska, već navedena tema, prikaz različitih sfera svakodnevnog života tinejdžera te njihovi, često turbulentni, odnosi s roditeljima. Lakšoj identifikaciji učenika pridonosi i već navedena lekcija *Različiti načini života* koja učenicima ne donosi samo prikaz različitih supkultura, već tematizira i sve popularnija zanimanja današnjice među mladima – tzv. influenceri. Nadalje, *Magnet neu B1* sadrži i brojne aktualne teme, poput već spomenutog društveno-političkog angažmana mladih i ekologije. Uključivanje „političke“ teme i kratkog prikaza njemačke stranke *Zeleni* pridonosi osvješćivanju važnosti društveno-političkog angažmana kod mladih, koji se nerijetko smatraju potpuno apolitičnima i nezainteresiranima za takve teme. S jedne strane udžbenik ne sadrži tipične teme i sadržaje koji bi tematizirali najveće svjetske blagdane i praznike (npr. Božić, Uskrs, Valentinovo...), s druge pak strane obiluje prikazima najpoznatijih ličnosti njemačkog govornog područja – pjesnika, umjetnika, vladara... Također su u sklopu udžbenika uključena i prikazana najpoznatija kulturna događanja u Njemačkoj – od božićnih sajmovi i Oktoberfesta pa sve do Engandinskog skijaškog maratona. Iako često zapostavljena, švicarska varijanta njemačkog jezika, u ovom udžbeniku pronašla je svoje mjesto. Njezino uključivanje, u obliku lekcije „*Razumiješ li švicarski njemački?*“, jedna je od velikih prednosti ovoga udžbenika.

Iako je velika prednost udžbenika uključivanje svih zemalja njemačkog govornog područja, nakon detaljnije analize udžbenik ostavlja dojam kako je Njemačka u odnosu na Austriju i Švicarsku ipak zapostavljena po pitanju navedenih sadržaja i tema. Nadalje, veliki nedostatak udžbenika *Magnet neu B1* jest nepopraćenost tema i sadržaja s vizualnim materijalom. Pa tako udžbenik ne raspolaže autentičnim fotografijama, slikama ili kartama, koji bi popratili teme ciljne kulture i civilizacije.

4.3.3. Netzwerk B1

Kao i udžbenik *Beste Freunde B1*, udžbenik *Netzwerk* namijenjen poučavanju njemačkog jezika na jezičnoj razini B1, a sastoji se od dva udžbenika: *Netzwerk B1.1.* i *Netzwerk B1.2.* Svaki udžbenik sastoji se od šest lekcija, a svaka lekcija sadrži po jednu temu ciljne kulture i civilizacije.

Teme su raznolike: reklame u Njemačkoj, njemačko ujedinjenje, Hamburg danas i nekad, Mini-München, umjetnost u Innsbrucku i slično.

S obzirom na prvi aspekt analize, likove prisutne u udžbeniku, mladi bi se mogli teže identificirati s likovima u udžbenicima *Netzwerk B1*, nego s primjerice već analiziranim *Beste Freunde* i *Magnet neu*. U usporedbi s već analiziranim likovima, slike likova u udžbenicima *Netzwerk B1* ostavljaju dojam da se radi osobama u njihovim kasnim dvadesetima. Unatoč tome, teme koje u udžbenicima prevladavaju su teme koje su mladima zasigurno bliske. Kada se radi o prikazima likova, oba udžbenika prepuna su vizualnog materijala, tek ponekada pojavljuju se u jednakom broju fotografije muških i ženskih likova. Iz analize je razvidno da autori nisu preveliku pažnju odlučili posvetiti stereotipima vezanima za muškarce i žene. U udžbeniku *Netzwerk B1.1.* postoji jedan primjer tematiziranja i nadilaženja spomenutih predrasuda. Iako dan danas postoji tzv. podjela na muška i ženska zanimanja, udžbenik takvu podjelu nadilazi u potpunosti. Cjelina *Svijet rada* donosi priču o gospođi Geiger, koja je godinama imala različite profesije, pa je tako između ostalog bila zaposlena i na tipičnim 'muškim mjestima', npr. poštar te mehatroničar (usp. str. 40). Međutim, udžbenik *Netzwerk B1.2.* ne sadrži slične pokušaje nadilaženja ustaljenih rodni stereotipa, upravo suprotno. Uvod u lekciju *Novac upravlja svijetom* prikazuje tipične stereotipe po pitanju potrošnje novaca. Muškarci su naime u toj lekciji prikazani kao najveći obožavatelji motora i tehnike, a žene pak kao osobe koje svoj novac troše uglavnom na različite kozmetičke i druge tretmane ljepote (usp. str. 60).

Sljedeći aspekt analize udžbenika jest prikaz svakodnevnog života ljudi. Oba udžbenika zadovoljavaju ovaj kriterij tek djelomično. Prikaz svakodnevnog života u gradu ili na selu potpuno je zapostavljen u prvom udžbeniku. Autori udžbenika očito su odlučili te dvije teme uklopiti u udžbenik *Netzwerk B1.2.*, u kojem se nalazi lekcija pod nazivom *O životu u gradu*. Već iz samog naslova lekcije vidljivo je da je u prvom planu prikaz života u gradu, dok se svakodnevica na selu stavlja u drugi plan. Naime, cijela lekcija bavi se prikazom svakodnevica u gradu, od posla do kulturnih događanja. Svakodnevni život na selu sveden je tek na jedan jedini zadatak u kojem nekoliko mladih ljudi na forumu odgovara na pitanje: Živiš li radije na selu ili u gradu? Pritom većina foruma govori u prilog životu u gradu, ističući brojne prilike koje grad, za razliku od sela, nudi. Po pitanju prikaza svakodnevnog života s obzirom na različita područja: obitelj, slobodno vrijeme, posao i slično, oba udžbenika zadovoljavaju navedeni kriterij. Udžbenik *B1.1.* sadrži već

spomenutu lekciju *Svijet rada*, koja tematizira sve aspekte poslovne svakodnevice: potraga za poslom, prijava za posao, oglasi za posao, razgovor za posao, propusti na poslu (usp. str. 40). Prikaz svakodnevice u obitelji i školi donosi udžbenik B1.2. Već prva lekcija udžbenika donosi priču mlade, tzv. patchwork obitelji²¹ te podtemu *Uvijek jedno te isto!* u čijem fokusu stoje konflikti i njihovo rješavanje u ljubavnim odnosima (usp. str. 8). Škola je sastavni dio svakodnevice učenika, a udžbenik B1.1. iako ne donosi prikaz školske svakodnevice, sadrži teme vezane uz školu. Lekcija *Od glave do pete* zahvaljujući radio diskusiji na temu *Naučiti učiti* učenicima skreće pažnju na različite strategije učenja te savjete kako unaprijediti proces učenja (usp. str. 16). Osim toga, učenici se upoznaju i s jednom od najuspješnijih srednjih škola u Njemačkoj, die Lichtenberg-Gesamtschule, koja po metodama rada i organizaciji nimalo ne liči na tipičnu školu. U navedenoj školi učenici uče bez pritiska, budući da ocjene sve do osmog razred ne postoje. Svaki razred, umjesto tipično jednog, ima dva razrednika, a svaki nastavnik percipira se kao učenikov suputnik u procesu učenja. Učenici imaju priliku četiri puta godišnje svojim roditeljima pokazati što su sve naučili (usp. str. 23). Ovakav, drugačiji prikaz škole i procesa učenja, zasigurno učenicima njemačkog kao stranog jezika, otvara vrata 'u drugi svijet' te dokazuje kako učenje ne mora uvijek biti naporno, dosadno i svedeno na bubanje pojmova napamet. Nadalje, autori udžbenika potrudili su se u oba udžbenika uklopiti ljude iz raznih društvenih slojeva - od poznatih profesora i znanstvenike do običnih studenata, odnosno učenika i umirovljenika. Jedina mana prikaza svakodnevice na poslu, u školi i u obitelji jest da su sve te teme ograničene isključivo na područje Njemačke, dok su druge zemlje njemačkog govornog područja u potpunosti zapostavljene.

Iako udžbenik *Netzwerk B1.2.* ne sadrži geografske karte ili fotografije koje bi prikazivale različite tipove gospodarstva, industrije i slično, udžbenik *Netzwerk B1.1.* po tom pitanju čista je suprotnost. Autori udžbenika odlučili su cijelu lekciju posvetiti povijesnim okolnostima i razvoju Njemačke, radi se o lekciji pod nazivom *Prekretnica*. Već prve dvije stranice lekcije učenicima dočaravaju kako je svakodnevni život, u tri različite sfere: obiteljska, školska i poslovna, izgledao nekada, a kako izgleda sada (usp. str. 26, 27). Kada je riječ o prikazu rada nekada i sada, pogledom na sliku te na natuknice pored slike, učenicima je razlika odmah uočljiva. Dok su nekada uvjeti rada u tvornicama bili izrazito zahtjevni, a vrijeme provedeno na radnom mjestu ogromno, u današnje vrijeme sve više radnika zamijenjeno je modernom tehnologijom, npr. robotima, a uvjeti rada za radnike su puno bolji u odnosu na prošla vremena. Nadalje, kada je riječ o povijesnim okolnostima

²¹ obitelj u kojoj nisu svi njezini članovi u biološkom srodstvu, primjerice djeca iz prijašnjih brakova ili usvojena djeca

i bitnim događajima u njemačkoj povijesti, ista lekcija učenicima, uz pomoć fotografija (npr. Berlinskog zida) te geografskih karata, pokušava vjerodostojno prikazati nekadašnju podijeljenost i različite uvjete života u BRD-u i DDR-u (usp. str. 33).

Već navedena lekcija *Prekretnica* tematizira i različite društvene i političke odnose s obzirom na tadašnje povijesne okolnosti Njemačke. Pa tako podtema navedene lekcije pod nazivom *Granice su otvorene* učenicima donosi spoznaje o različitim političkim i društvenim okolnostima DDR-a i BRD-a (usp. str. 34). Kroz usporedbu navedenih okolnosti, jasno je da su navedene države bile u potpunosti različite. Učenicima je Njemačka Demokratska Republika (DDR) prikazana kao komunistička država u kojoj se stanovnici nisu mogli slobodno kretati, odnosno prelaziti granicu sa susjednom Saveznom Republikom Njemačkom. Stanovnici DDR-a bili su izvrgnuti teroru vlasti, svakodnevnom prisluškivanju i promatranju, a sloboda govora u to doba nije postojala. S druge pak strane, društvena situacija u susjednoj Saveznoj Republici Njemačkoj bila je puno povoljnija. Učenici kroz lekciju saznaju da je u navedenoj državi u to doba vladao kapitalizam, sloboda medija i sloboda govora. Oba udžbenika sadrže teme usmjerene na aktualna društvena pitanja kao što su proces globalizacije i zaštita okoliša.

Iako udžbenici *Netzwerk B1.1.* i *B1.2.* ne tematiziraju tradicionalne blagdane, običaje i praznike u Njemačkoj, oba udžbenika sastoje se od brojnih sadržaja usmjerenih na različite oblike umjetnosti, primjerice film, glazba i slikarstvo. Udžbenik *B1.1.* učenicima ukratko predstavlja film *Sound of Heimat - Deutschland singt*, njemački dokumentarni film koji prikazuje potragu novozelandskog glazbenika Hayden Chisholma diljem Njemačke za njemačkom narodnom glazbom (usp. str. 34). Drugi kratki video u sklopu udžbenika, učenicima prikazuje ukratko najpoznatije znamenitosti austrijskog grada Salzburga (usp. str. 40). Udžbenik *Netzwerk B1.2.* također raspolaže kratkim filmovima o različitim znamenitostima Njemačke i Švicarske – Popakademija u Mannheimu, Hamburg i njegove znamenitosti, život u švicarskim Alpama. Osim filma udžbenik sadrži i brojne glazbene tekstove, odnosno pjesme. Pa tako učenici u sklopu prvog udžbenika upoznaju poznati njemački bend *Luxuslärm* i jedno od njihovih najpoznatijih pjesama *Leb' deine Träume* (usp. str. 60), dok drugi udžbenik donosi pjesmu Bertolta Brechta pod nazivom *Der Radwechsel*, odnosno pjesmu njemačke glazbenice poljskih korijena, Maschke Kaléko, pod nazivom *Der kleine Unterschied* (usp. str. 33). Nešto više o kazalištu, slikarstvu i muzeju učenici imaju priliku naučiti u sklopu lekcije *Umijeće* udžbenika *Netzwerk B1.2.* Iako su udžbenici po pitanju sadržaja zaista bogati i raznoliki, ni jedan ni drugi ne sadrže teme usmjerene na kulturu mladih, odnosno

alternativnu kulturu, a sve tematizirane povijesne teme isključivo se odnose na prostor Njemačke, a ne na međusobnu povezanost Njemačke i vlastite zemlje.

Udžbenici *Netzwerk B1.1.* i *B1.2.* učenicima kroz različite zadatke nude priliku za usporedbu ciljne i vlastite zemlje, odnosno kulture. Brojni su primjeri takvih zadataka, a u prilogu su izdvojeni neki od njih:

- Istraži na internetu važan povijesni dan svoje zemlje. U razredu ispričaj ukratko o njemu. (usp. str. 33)
- Budućnost mog grada. Napišite kratki sastavak o svom gradu 2030. godine. Kako će izgledati? (usp. str. 65)
- Koje još tradicionalne njemačke pjesme poznajete? Postoje li u Vašoj državi tradicionalna glazba? U kojim prigodama se pjeva? Kako Vam se sviđaju tradicionalne pjesme Vaše zemlje? (usp. str. 33)
- Turizam u Vašem gradu. Istražite koje znamenitosti postoje u Vašem gradu ili nekom drugom gradu Vaše države? Napravite natuknice. (usp. str. 57)

Iz detaljne analize udžbenika *Netzwerk B1.1.* i *B1.2.* proizlazi kako su u oba udžbenika sadržaji ciljne kulture i civilizacije kako implicitno, tako i eksplicitno uključeni u udžbenike. Osim brojnih implicitnih primjera, oba udžbenika sadrže u sklopu svake lekcije poseban dio posvećen ciljnoj kulturi i civilizaciji. Najveća prednost analiziranih udžbenika je izbor tema i sadržaja, odnosno način njihova prikazivanja. Teme i sadržaji udžbenika su doista raznovrsni. Izrazito pohvalno je uključivanje u udžbenik već spomenute lekcije pod nazivom *Od glave do pete* (usp. str. 16) U predmetnom kurikulumu za njemački jezik jedna od tri glavne domene je i samostalnost u ovladavanju jezikom. U skladu s tim, navedena lekcija udžbenika koja tematizira proces učenja te učenicima donosi brojne savjete kako ga poboljšati, od izrazite je važnosti kada se radi o razvoju samostalnosti u ovladavanju jezikom (usp. str. 22). Nadalje, iako je većini danas prva asocijacija kada se spomene ustanova škole ocjene i učenje napamet, već ranije naveden primjer jedne njemačke škole, pokazuje da može biti i drugačije jer prikazuje školu kao mjesto zabave i usvajanja različitih vještina. Iako povijesne teme, u usporedbi s drugim temama, učenicima često nisu izrazito zanimljive, već spomenuta tema *Prekretnica* sjajan je primjer kako učenicima na zanimljiv način prikazati povijesna zbivanja te način života nekada i sada. Razlika između nekadašnjeg i današnjeg načina rada i života, dodatno dolazi do izražaja brojnim autentičnim fotografijama sadržanima u navedenoj lekciji (usp. str. 26). Sljedeća velika prednost udžbenika *Netzwerk B1.1.* i *B1.2.* jest

uključenost vlastite kulture. Razvoj već spomenute međukulturalne kompetencije izrazito je bitna komponenta nastave stranog jezika. U skladu s tim, oba udžbenika sadrže brojne zadatke koje učenike usmjeravaju na promišljanje o vlastitoj kulturi i jeziku, odnosno na usporedbu vlastite s ciljnom kulturom.

Međutim, udžbenici *Netzwerk B1.1.* i *B1.2.* imaju i nekoliko nedostataka koje je bitno imati na umu prilikom njihovog uključivanja u nastavu stranog jezika. Sve teme usmjerene na ciljnu kulturu i civilizaciju isključivo su ograničene na prostor Njemačke, a Švicarska i Austrija su u potpunosti izostavljene. Posljednji značajan nedostatak ovih udžbenika je nadilaženje stereotipa. Za razliku od udžbenika *Magnet neu B1* i udžbenika *Beste Freunde B1* koji su prepuni tema nadilaženja stereotipa, udžbenici *Netzwerk B1.1.* i *B1.2.* sadrže samo jedan primjer razbijanja ustaljenih predrasuda.

4.3.4. Português em Foco 2

Sadržaji orijentirani na poučavanje ciljne kulture i civilizacije, u udžbeniku *Português em Foco 2* u samom sadržaju na početku nisu izdvojeni kao samostalne lekcije, već su uklopljeni u obrađene teme u udžbeniku. Međutim, na kraju prvih šest lekcija nalazi se kratak upitnik pod nazivom: „Koliko dobro poznaješ portugalsku kulturu?“ Svaki upitnik sastoji se od dva pitanja vezana uz kulturu Portugala.

Pitanja se odnose na norme ponašanja u portugalskom društvu, pa se tako prvo pitanje prvog upitnika odnosi na ponašanje u situaciji kada je netko pozvan na večeru kod svog prijatelja ili poznanika, odnosno odluku hoće li gost ponijeti ili neće ponijeti poklon, ili pak svoje vlastito jelo. Drugo pitanje navedenog upitnika odnosi se na način ponašanja u restoranu, konkretno na naručivanje hrane u portugalskom restoranu. Drugi upitnik odnosi se na svakodnevne situacije upoznavanja te potencijalne bolesti:

1. Kada u Portugalu predstavljamo nekoga ili nas netko upoznaje sa sugovornikom...

a)...osobe koje se upoznaju trebaju se pozdraviti i pružiti si ruku.

b)...ne trebamo nikada pružiti ruku.

c)...niti kažemo išta niti pružimo ruku.

2. Ako ste u bolesni i netko Vas pita za Vaše zdravstveno stanje, u Portugalu...

a)...ćete ispričati do detalja svoje zdravstveno stanje.

b)...neće ispričati detalje svog zdravstvenog stanja.

c)...započet ćete razgovor o drugoj temi. (usp. str. 79)

S obzirom na prvi aspekt analize, likove prisutne u udžbeniku, učenici zasigurno neće imati problema identificirati se s likovima, budući da se radi o mladim ljudima i temama bliskim učenicima, s obzirom na njihovu dob. Likovi koji se pojavljuju u udžbeniku ostavljaju dojam mladih ljudi, koje zanimaju tipične teme, bliske mladima - putovanje, prijatelji, obrazovanje i slično. Tema koja učenicima možda, s obzirom na dob, nije toliko bliska je posljednja tema udžbenika koja tematizira potragu za poslom, odlazak na razgovor za posao te pisanje životopisa. Međutim, navedena tema učenicima će zasigurno biti korisna u budućnosti. Kada je u pitanju omjer muških i ženskih likova, može se uočiti da se u udžbeniku muški i ženski likovi ne prikazuju u jednakoj mjeri. Naime, udžbenik sadrži mnogo više ženskih nego muških likova. Analiza udžbenika jasno pokazuje da nastavni sadržaji udžbenika ne sadrži ustaljene predrasude vezane uz muškarce i žene, već upravo suprotno. Lekcija *Putovanjem do novih iskustava* prikazuje djevojku Veru Soares, studenticu elektrotehnike, koja odlučuje svoj studij nastaviti u Australiji (usp. str. 69). Iako se na studij elektrotehnike i danas gleda kao studij namijenjen isključivo muškarcima, lik Vere Soares nadilazi ovu tipičnu predrasudu. Nadalje, već spomenuta lekcija *Traži se savršena supruga* tematizira potragu za poslom, odnosno prijavu na natječaje te odlazak na razgovor za posao (usp. str. 137). Iako bi se po naslovu lekcije moglo zaključiti da je lekcija puna ustaljenih predrasuda, to ipak nije slučaj. Lekcija s jedne strane prikazuje uspješnog studenta prava, koji je u potrazi za poslom, a s druge pak strane uspješnu profesoricu portugalskog jezika s 20 godina radnog iskustva, koja se odlučuje prijaviti na natječaj za posao. Ovakva slika učenicima jasno prikazuje kako uspjeh nije rezerviran isključivo za muškarce, već i žene (usp. str. 137).

Drugi aspekt analize udžbenika je prikaz svakodnevice. Iako udžbenik ne tematizira eksplicitno prednosti i mane svakodnevnog života u gradu, lekcija pod nazivom *Razmišljam o kupnji kuće na selu* život na selu prikazuje kao savršenu priliku za bijeg od svakodnevnih briga i obaveza u gradu (usp. str. 57). Svakodnevni život u gradu prikazan je kroz teme studiranja, odnosno obrazovanja, aktivnosti u slobodno vrijeme te zapošljavanja, dok je prikaz svakodnevnog života u krugu obitelji

u potpunosti izostavljen iz udžbenika. Osim toga, prikaz svakodnevnog života u gradu i na selu ograničen je isključivo na područje Portugala, dok je prikaz svakodnevnice u Brazilu potpuno izostavljen. Nadalje, likovi prikazani u udžbeniku pripadaju različitim društvenim slojevima. Primjerice, lekcija *Nije valjda da će zakasniti?* tematizira posjet portugalskog predsjednika vlade Francuskoj (usp. str. 121), dok lekcija *Što ima u današnjim novinama?* (usp. str. 107) donosi uzbudljivu priču o umirovljenici koja je spriječila organiziranu pljačku draguljarnice.

Posljednja lekcija udžbenika pod nazivom *Portugal* donosi kratki tekst o povijesti, ustrojstvu, službenom jeziku i broju stanovnika Portugal (usp. str. 162). Pored teksta, vidljiva je i karta Portugala, koja pokazuje teritorijalni ustroj zemlje te zastavu Portugala. Međutim, kada se radi o prikazu različitih političkih i ekonomskih sustava, udžbenik ne zadovoljava ovaj kriterij. Isto tako autori udžbenika odlučili su u potpunosti izostaviti aktualne društvene teme kao što je primjerice: globalno zatopljenje, zaštita okoliša ili digitalizacija.

Po pitanju prikaza kulture, u fokusu udžbenika nalaze se prije svega kulturne znamenitosti raznih portugalskih gradova, dok su tradicionalni blagdani i praznici izostavljeni. Već spomenuta posljednja lekcija udžbenika pod nazivom *Portugal* spominje važan datum portugalske povijesti - Dan Portugala (usp. str. 164). Učenici isključivo saznaju da je navedeni praznik jedan od najznačajnijih državnih praznika u Portugalu, kojim se desetog lipnja obilježava dan Portugala, Camõesa te portugalskih zajednica. Međutim, tekst ne opisuje tradiciju i običaje vezane uz obilježavanje navedenog državnog praznika. Navedena lekcija donosi i tradicionalnu portugalsku legendu o pijetlu iz Barcelosa. Naime, pijetao iz Barcelosa danas je jedan od simbola Portugala te najpopularniji suvenir. Osim tradicionalnih blagdana, iz udžbenika je u potpunosti izostavljena i kultura mladih.

Kada je riječ o književnosti prisutnoj u udžbeniku, npr. kratkim pričama ili pjesmama, udžbenik *Português em Foco 2* ne sadrži isječke iz književnih djela poput romana ili kratkih priča. Unatoč tome, lekcija pod nazivom *Portugal* donosi kratki isječak iz portugalske nacionalne himne *A portuguesa* (usp. str. 164). Radi se o slušnom zadatku, odnosno učenici nakon slušanja jedne strofe portugalske himne, trebaju pravilno pročitati strofu.

Iako je udžbenik *Português em Foco 2* prepun sadržaja namijenjenima poučavanju ciljne kulture i civilizacije, ne sadrži zadatke koje bi tematizirali usporedbu Portugala i vlastite zemlje učenika. Unatoč tome, nastavnici uvijek imaju mogućnost, koliko im to nastavni plan i satnica dopušta,

kreirati dodatne zadatke nakon obrađenih sadržaja iz udžbenika koji bi bili namijenjeni usporedbi Portugala i ciljne zemlje.

Iz detaljne analize udžbenika *Português em Foco 2* proizlazi zaključak kako su sadržaji i teme ciljne kulture i civilizacije implicitno predstavljeni u udžbeniku, odnosno pojavljuju se u sklopu pojedinih lekcija. Već spomenuti kratki kvizovi koji se pojavljuju na kraju svake lekcije udžbenika primjer su eksplicitnog uključivanja portugalske kulture i civilizacije. Iako je njihovo uključivanje zasigurno jedna od prednosti ovog udžbenika, zato što kroz kratka i zanimljiva pitanja testiraju učenikovo opće znanje o društvenim normama u portugalskom društvu, oni bi u svakom slučaju mogli biti duži, odnosno sastojati se od nekoliko, a ne samo dva pitanja. Sljedeća velika prednost ovog udžbenika je izbor tema i likova. Budući da se radi o raznolikim i učenicima bliskim temama, svaki učenik će zasigurno u udžbeniku pronaći „temu za sebe“. Učenicima je olakšana i identifikacija s likovima, zato što se radi o njima bliskim osobama, s obzirom na dob i sferu interesa. Izrazito je pohvalno da su se autori brojnim, već spomenutim primjerima u udžbeniku, odlučili boriti protiv ustaljenih društvenih predrasuda i stereotipa, kao što je primjerice podjela na muška i ženska zanimanja.

Unatoč navedenim prednostima, udžbenik *Português em Foco 2* ima brojne nedostatke po pitanju sadržaja ciljne kulture i civilizacije. Iako je brazilska varijanta portugalskog jezika izrazito značajna u svijetu, prikaz svakodnevnog života, ali i svi drugi sadržaji ciljne kulture i civilizacije, potpuno isključuju prostor Brazila. Nadalje, iako je izbor tema raznolik, analizirani udžbenik ne sadrži niti jednu aktualnu društvenu temu, a većina tema i sadržaja uglavnom nije popraćena autentičnim vizualnim materijalom. Sadržaji vezani uz povijesna zbivanja u Portugalu u potpunosti su izostavljeni iz udžbenika, kao i književnost ili drugi oblici umjetnosti. Iako Portugalci slove kao većinski kršćanski narod s dugom tradicijom, sadržaji i teme usmjereni na tipične blagdane i običaje nisu pronašli svoje mjesto u udžbeniku. Na kraju, možda jedna od najvećih mana ovog udžbenika, kada se u obzir uzme razvoj međukulturalne kompetencije, jest potpuni izostanak osvrta na vlastitu, ali i druge kulture. Ne samo da udžbenik učenicima ne pruža prostor za refleksiju o vlastitoj kulturi, nego ni mogućnost usporedbe vlastite s ciljnom.

4.3.5. Passaporte para Português 2

Sadržaji ciljne kulture i civilizacije nisu posebno izdvojeni u lekcije u udžbeniku *Passaporte para Português 2*, već su uklopljeni u teme kroz cijeli udžbenik. Kada je riječ o prvom aspektu analize ciljne kulture i civilizacije, odnosno o likovima prisutnima u udžbeniku, uglavnom se radi o mladim ljudima u kasnim dvadesetima. S obzirom na to, ovisno o dobi učenici bi mogli imati poteškoća po pitanju identifikacije s likovima udžbenika. Ukoliko se radi o primjerice o tinejdžerima, koji uče portugalski kao strani jezik, oni bi mogli imati problema s poistovjećivanjem. Međutim, teme u koje su navedeni likovi uklopljeni, mlađim generacijama su vrlo bliske, npr. moderne tehnologije, prijateljstvo, obitelj i slično. Nadalje, omjer muških i ženskih likova prisutnih u udžbeniku približno je jednak. Ženski likovi pojavljuju se u neznatno većoj mjeri od muških likova. Kada se radi o tipičnim stereotipima vezanima uz muške i ženske uloge u društvu, udžbenik *Passaporte para Português 2* u potpunosti ih nadilazi brojnim primjerima. Već druga lekcija udžbenika učenicima jasno daje do znanja da uspjeh i slava nisu rezervirani isključivo za muškarce, pa tako u navedenoj lekciji uz bok jednom od najpoznatijih nogometaša svih vremena, Cristiano Ronaldo, stoji i poznata portugalska pjevačica fada Mariza (usp. str. 13). Drugi primjer nadilaženja rodni predrasuda nalazi se u lekciji pod nazivom *Nezaposlen(a) sam*. Navedena lekcija na samom početku prikazuje sliku mlade djevojke iz koje je jasno da je po zanimanju automehaničarka (usp. str. 56). Ovakva slika šalje poruku kako u današnje vrijeme više ne postoje tipično muška, odnosno ženska zanimanja.

Drugi aspekt analize je opis svakodnevice. Udžbenik *Passaporte para português 2* kroz nekoliko lekcija tematizira svakodnevni život u gradu. Prvi primjer je lekcija pod nazivom *Miriše dobro, miriše na Lisabon*. Navedena lekcija donosi priču turističkog vodiča Jorge Ramosa, koji svakodnevno turiste vodi kroz glavni grad Portugala (usp. str. 69). Nadalje, brojne probleme s kojima se susreću stanovnici Lisabona u svakodnevnom životu, opisuje lekcija pod nazivom *Kakva je budućnost Lisabona*. Navedena lekcija tematizira tipične probleme stanovnika Lisabona, kao što je primjerice u gradu previše automobila, a premalo mjesta za parking, zagađen zrak, loš javni prijevoz i slično (usp. str. 78). Iako Lisabon, kao i svaki drugi grad, ima svoje nedostatke, svakodnevni problemi stanovnika se pokušavaju riješiti putem internetske stranice *LXAMANHÃ*, putem koje svaki stanovnik Lisabona ima mogućnost ukazati na određeni problem u gradu, ponuditi njegovo rješenje ili jednostavno predstaviti vlastite ideje koje bi pridonijele kvaliteti života u gradu (usp. str. 79). Uz sve navedene probleme iz svakodnevice, Lisabon je predstavljen kao grad sa svijetlom budućnosti. Prikaz svakodnevnog života u udžbeniku nije ograničen

isključivo na područje Portugala, pa tako lekcija pod nazivom *Nadam se da će ti se svidjeti Brazil!* učenicima donosi priču mladog Portugalca koji je u potrazi za stanom u brazilskom gradu Rio de Janeiro (usp. str. 155). Mladi Portugalac opisuje Rio de Janeiro kao veliki grad koji nudi brojne mogućnosti. Osim toga, opisuje što je sve potrebno napraviti pri selidbi u Brazil: otvaranje računa u banci, sređivanje boravišne dozvole i slično. Kao i Portugal, Brazil je učenicima predstavljen u pozitivnom svjetlu, a navedena lekcija učenicima će biti korisna u životu, prije svega onima koji se možda jednog dana odluče na selidbu ili sudjelovanje u Erasmus programu.

Kada je riječ o sljedećem aspektu analize, a to je geografija i gospodarstvo, udžbenik ne sadrži kartu Portugala ili Brazila, pa čak ni na koricama knjige. Nadalje, udžbenik ne sadrži ni fotografije koje bi učenicima predočavale primjerice različite tipove krajolika Portugala ili njegovu industriju.

Kada se radi o prikazu društva, odnosno različitih političkih i gospodarskih odnosa u portugalskom društvu, autori udžbenika nisu se odlučili tematizirati navedene aspekte društva. Međutim, udžbenik tematizira aktualne društvene teme kao što su: korištenje moderne tehnologije, klimatske promjene te zaštita prirode. Lekcija pod nazivom *Nitko nije ozlijeđen* učenicima donosi prikaz velikih prirodnih katastrofa uzrokovanih nemarom čovjeka (usp. str. 102). Najveće prirodne katastrofe, koje su autori odlučili u lekciji izdvojiti su: uragan na Filipinima, poplava u portugalskom gradu Guardu, potres u Kaliforniji, suša na Karibima te požari u Njemačkoj. Svi navedeni primjeri učenicima jasno pokazuju koliki su razmjeri prirodnih katastrofa koje su posljedica nemarnog ophođenja ljudske vrste prema planetu, odnosno okolišu. Nadalje, na istom tragu je i lekcija pod nazivom *Moramo spasiti ove vrste* koja učenicima donosi kratki prikaz najugroženijih životinjskih vrsta u prirodi (usp. str. 112). Kao pozitivan primjer očuvanja prirode te životinjskih vrsta autori u navedenoj lekciji spominju projekt *LIFE+Iberlince* usmjeren na spašavanje ugrožene vrste pirinejskog risa. (usp. str. 113)

Sljedeći aspekt analize udžbenika je prikaz kulture. Iako udžbenik ne sadrži uobičajene teme ciljne kulture i civilizacije koje bi tematizirale najvažnije blagdane te tradicionalne običaje, drugi elementi kulture prisutni su u udžbeniku. Lekcija *Portugal u brojevima* (usp. str. 85) učenicima donosi činjenično znanje o Portugalu kao što je: broj stanovnika, izvornih govornika portugalskog jezika ... Nadalje, brojne znamenitosti Portugala prezentirane su u sklopu cijelog udžbenika. Jedan od primjera, povijest hotela Monte Palace na Azorima, nalazi se u lekciji *Ovaj hotel će biti srušen* (usp. str. 86). Autori udžbenika inkorporirali su u sam udžbenik i filmsku umjetnost, cijela lekcija pod nazivom *Ljubav i kokice* bavi se temom filmske umjetnosti (usp. str. 132). U sklopu navedene

lekcije učenici imaju priliku pročitati kratku filmsku kritiku filma *House of the spirits*, nakon čega i sami imaju zadatak napisati sličnu filmsku kritiku određenog filma (usp. str. 134). Alternativna kultura te kultura mladih nije tematizirana u navedenom udžbeniku. Osim filmske umjetnosti, autori udžbenika cijelu lekciju posvetili su i slikarstvu. Lekcija *Voljela bih/Volio bih slikati*, osim temom slikarstva, bavi se i muzejima. (usp. str. 124)

U udžbeniku *Passaporte para Português* nedostaju književni tekstovi, kao što su kratke priče ili pjesme, što bi moglo obogatiti učenje jezika i kulture. Također, nedostatak predstavljanja drugih kultura u udžbeniku može ograničiti širinu perspektive učenika.

Unatoč tim manjkavostima, treba napomenuti da udžbenik nudi obilje zadataka koji omogućuju učenicima da uspoređuju vlastitu kulturu s ciljnom kulturom. To pruža priliku za razvoj interkulturalne svijesti i bolje razumijevanje različitosti. Primjerice, nakon što su učenici u zadatku saznali općenitosti o školskom sustavu u Portugalu i Brazilu (raspon ocjena, kalendar školskih praznika...), imaju priliku usporediti školski sustav Portugala i Brazila s školskim sustavom vlastite zemlje (usp. str. 44).

Na temelju detaljne analize udžbenika *Passaporte para Português* može se zaključiti kako navedeni udžbenik, u odnosu na već analizirani *Português em Foco*, ima puno više prednosti. Kao i u udžbeniku *Português em Foco*, teme i sadržaji ciljne kulture i civilizacije udžbenika *Passaporte para Português* ponuđeni su implicitno, a ne u obliku samostalnih lekcija. Radi se o raznolikim i mlađim generacijama izrazito bliskim temama poput modernih tehnologija, prijateljstava i slično, a uključivanje aktualnih tema poput zaštite okoliša i utjecaja modernih tehnologija na mlade jedna je od prednosti ovoga udžbenika. U sklopu tema i sadržaja usmjerenih na ciljnu kulturu i civilizaciju također se nalaze i brojni primjeri nadilaženja ukorijenjenih društvenih stereotipa. Nadilaženje predrasuda i razvoj tolerancije prema „drugacijima“ od sebe izrazito su bitni aspekti razvoja međukulturalne kompetencije. Nadalje, iako je prikaz kulture u udžbeniku *Passaporte para Português* jednim dijelom sveden na činjenično znanje, za razliku od udžbenika *Português em Foco*, u udžbeniku *Passaporte para Português* uključenost filmske umjetnosti i slikarstva u Portugalu izrazito je pohvalno i učenicima daje priliku bolje upoznati cjelokupnu portugalsku kulturu. Udžbenik detaljno prikazuje i svakodnevne životne situacije i probleme s kojima se susreću stanovnici Portugala. Posljednja velika prednost udžbenika jest činjenica da sadržaji i teme ciljne kulture i civilizacije nisu isključivo ograničeni na prostor Portugala, već uključuju i Brazil, a učenici imaju brojne prilike, kroz zadatke usporediti fenomene ciljne i vlastite kulture.

Unatoč brojnim navedenim prednostima, udžbenik *Passaporte para Português* ima i nekoliko nedostataka. Na početku treba istaknuti kako bi učenici mogli imati problema s identifikacijom s likovima prisutnim u udžbeniku. Naime, u usporedbi s udžbenikom *Português em Foco*, likovi prisutni u udžbeniku *Passaporte para Português* uglavnom su stariji ljudi, zbog čega bi se učenici mogli teže s njima identificirati. Sljedeći veliki nedostatak udžbenika je potpuno isključivanje književnosti, povijesnih okolnosti, odnosno zbivanja u Portugalu i Brazilu. Također treba istaknuti kako u analiziranom udžbeniku nedostaje vizualnog materijala, odnosno autentičnih fotografija, geografskih karata i slično.

4.3.6. Português XXI

Najnovije izdanje udžbenika *Português XXI* sadrži jednaku strukturu i sadržaje kao i starije izdanje. Unatoč tome, udžbenik je moderniziran u pogledu dizajna, vizualnog sadržaja (ilustracija, slika i slično) te novih zvučnih zapisa na CD-u. Kada se radi o sadržajima ciljne kulture i civilizacije, sam sadržaj udžbenika odaje dojam da se radi o raznolikim i zanimljivim temama.

Kada je riječ o prvom aspektu analize, likovima koji se pojavljuju u udžbeniku, učenici zasigurno neće imati poteškoće identificirati se s njima. Glavni likovi udžbenika su s obzirom na dob i probleme koji ih zaokupljaju, vrlo bliski ciljnoj skupini kojoj je namijenjen udžbenik, odnosno adolescentima. Uglavnom se radi o ljudima mlađe dobi s vrlo zanimljivim i različitim životnim pričama. Primjerice, lekcija pod nazivom *Koliko dugo već živiš u Portugalu?* donosi različite priče mladih ljudi, koji su spletom okolnosti imigrirali u Portugal i odlučili započeti novi život u toj zemlji (usp. str. 35). Nadalje, omjer muških i ženskih likova u udžbeniku je jednak, a tipični stereotipi vezani uz muškarce i žene su opovrgnuti brojnim sadržajima iz udžbenika. Lekcija *Tvoj djed je student?* između ostalog tematizira i sve veću popularnost plastične kirurgije u društvu (usp. str. 129). Iako uglavnom pojam estetskih korekcija većina asocira sa ženama, navedena lekcija opovrgava taj stereotip pričom dvojice muškaraca, koji su se zbog vlastitog nezadovoljstva odlučili na estetske korekcije. Iako se i u današnjem društvu poslovni uspjeh i dalje uglavnom veže uz muškarce, udžbenik *Português XXI* pričama uspješnih žena jasno pokazuje kako uspjeh ipak nije rezerviran samo za pripadnike muškog spola. Lekcija *Susret s ljudima* donosi priču tri uspješne Portugalke, koje su se uspjele proslaviti zahvaljujući svom radu (usp. str. 9).

Prikaz svakodnevice u udžbeniku je ograničen na svakodnevni život u gradu. Unatoč tome, prikaz svakodnevice u gradu obuhvaća različite sfere života: škola, posao i slobodno vrijeme. Jedan od primjera je lekcija pod nazivom *Život osamnaestogodišnjaka*, koja s jedne strane donosi priče uspješnih učenika koji pohađaju različite fakultete, ali i onih koji se odlučili ići drugim putem (usp. str. 113). Naime, dvojica mladića odlučila su napustiti škole te se posvetiti radu. U sklopu prikaza svakodnevnog života lekcija *Što nas čini sretnima?* donosi vrlo zanimljiv tekst, koji tematizira sveprisutan problem današnjice – užurbanost (usp. str. 67). Radi se o novinskom članku pod nazivom *Bolest današnjice: užurbanost* te učenicima pokušava skrenuti pažnju kako je današnje moderno društvo opterećeno obavezama i užurbanim načinom života, koji može imati rezultirati trajnim posljedicama. Isto tako, prikaz svakodnevice nije ograničen isključivo na pripadnike jednog društvenog sloja, pa tako lekcija *A da kupimo ove novine?* tematizira život beskućnika te rad udruge CAIS, koja im nastoji pružiti potporu u svakodnevnom životu (usp. str. 99). Zahvaljujući lekciji *Jesi li već bio/bila u Amazoni?* učenici imaju priliku vidjeti kako izgleda svakodnevni život i u Brazilu, a ne samo u Portugalu (usp. str. 167).

U pogledu analize geografskog i ekonomskog aspekta, važno je napomenuti da udžbenik *Português XXI* obiluje raznolikim vizualnim materijalima, uključujući geografske karte, fotografije i dijagrame. Ovi vizualni elementi značajno obogaćuju pristup raznim temama koje se odnose na geografiju i gospodarstvo Portugala. Obogaćivanje udžbenika vizualnim sadržajem znatno olakšava razumijevanje i usvajanje ciljnog jezika. Vizualni prikazi često omogućuju učenicima da bolje interpretiraju prostorne odnose, ekonomske trendove i geografska obilježja.

Kada se govori o aktualnim društvenim, političkim i gospodarskim odnosima u Portugalu, udžbenik sadrži brojne teme usmjerene na prikaz aktualnog društvenog stanja u Portugalu. Već prikazana karta Portugala, u lekciji *Idemo van?* prikazuje ne samo geografski položaj Portugala, već i njegov administrativni ustroj, odnosno jedanaest portugalskih regija (usp. str. 53). Pregled različitih aktualnih trendova u portugalskom društvu i gospodarstvu nalazi se u lekciji *Besplatne novine nisu bile loša ideja* (usp. str. 152). Naime, radi se o isječcima iz poznatih portugalskih novina, kao *Diário de Notícias* i *Destak*, koji bombastičnim naslovima ukazuju na aktualne društvene probleme kao što je: nejednakost žena u društvu, porast troškova života, smanjenje ispušnih plinova, borba protiv kriminala i slično. Udžbenik *Português XXI* veliku pozornost pridaje i aktualnoj društvenoj temi imigracija. Cijela lekcija *Koliko dugo već živiš u Portugalu?* tematizira navedenu društvenu pojavu (usp. str. 35). U sklopu lekcije Portugal je prikazan kao zemlja emigracije, ali i imigracije. Osim teme imigracije, sve aktualnija društvena tema današnjice je i

recikliranje. Autori su se odlučili navedenoj temi također pridati veliku pozornost, pa se tako cijela lekcija pod nazivom *Ne vjerujem da ne odvajaš smeće* bavi razdvajanjem otpada te sve većim industrijskim zagađenjem okoliša, naglašavajući važnost zaštite okoliša i prirode (usp. str. 23). Nadalje, sve veći društveni problem postaje i ovisnost mladih generacija o modernim tehnologijama. Koliko je ova tema važna, svjedoči i činjenica da su autori i ovoj temi posvetili cijelu lekciju u udžbeniku, lekciju pod nazivom *Pošalji mu SMS* (usp. str. 113). Navedena lekcija donosi nekoliko tekstova, ali i rezultate istraživanja na temu mladi i ovisnost o modernim tehnologijama. U sklopu svih navedenih aktualnih tema, učenici imaju priliku usporediti aktualnu društvenu situaciju u Portugalu s onom u vlastitoj zemlji (usp. str. 23).

Kada se radi o sljedećem aspektu analize, kulturi, udžbenik nije prepun sadržaja usmjerenih na prikaz portugalske kulture. Autori su se odlučili sadržaje ciljane kulture i civilizacije usmjerene na tradiciju i kulturu Portugala prikazati u sklopu lekcije *Može kava i pastel de nata?* (usp. str. 79). Na naslovnoj stranici ove lekcije se navodi kako su dva najvažnija cilja lekcije upoznavanje tradicionalnih običaja Portugala te usporedba s vlastitom zemljom.

Iako glazba i film čine važan dio kulture svake zemlje, udžbenik *Português XXI* ne sadrži teme usmjerene na portugalski film, glazbu ili umjetnost. Isto tako, književni tekstovi, primjerice kratke priče ili pjesme, nisu dio udžbenika. Izostanak književnih tekstova, kao što su kratke priče ili pjesme, propuštena su prilika za poticanje dubljeg razumijevanja jezika i književne tradicije Portugala. Književni tekstovi imaju ključnu ulogu u prijenosu kulturnih vrijednosti, povijesnih konteksta i lingvističke raznolikosti, te ih učenje i analiza često obogaćuju.

Podatke o povijesnom razvoju Portugala učenici mogu pronaći u već spomenutoj lekciji *Besplatne novine nisu bile loša ideja* (usp. str.151). Naime, radi se o članku objavljenom u knjizi *Atlas da Nova Europa* 2004. godine, a uz kronološki pregled povijesnih zbivanja u Portugalu, članak sadrži i informacije o portugalskom sustavu obrazovanja, zdravstva, stanovništvu te klimi. Nakon navedenog prikaza Portugala, pred učenicima je zadatak predstaviti vlastitu zemlju s obzirom na navedene kriterije.

S obzirom na posljednji aspekt analize, predstavljanje vlastite zemlje, brojni, već navedeni primjeri, svjedoče kako udžbenik *Português XII* učenicima pruža brojne prilike za usporedbu Portugala i vlastite zemlje, ali i priliku predstavljanja vlastite kulture i običaja na portugalskom jeziku.

Na kraju analize može se zaključiti kako su sadržaji ciljne kulture i civilizacije u udžbeniku *Português XII*, isto kao i u slučaju druga dva analizirana udžbenika portugalskog kao stranog jezika, prikazani implicitno, u sklopu pojedinih lekcija. Jedna od najvećih prednosti udžbenika *Português XII* je laka identifikacija učenika s likovima iz udžbenika. Naime, budući da se radi o adolescentima s vrlo zanimljivim i raznolikim životnim pričama koji svojim primjerima opovrgavaju ustaljene društvene predrasude, učenici zasigurno neće imati problema identificirati se s pojedinim likovima. Likovi iz udžbenika su pripadnici različitih društvenih slojeva koji svojim životnim pričama svjedoče različitim uvjetima života. U tom kontekstu treba istaknuti već spomenutu lekciju *A da kupimo ove novine?* koja tematizira težak život beskućnika u Portugalu (ibid.62). Navedeni primjer je samo jedan u nizu koji povoljno utječe na razvoj empatije i tolerancije učenika, koji je jedan od glavnih ciljeva u domeni razvoja međukulturalne kompetencije. Sljedeća prednost udžbenika *Português XII* je izbor tema. Naime, radi se o vrlo raznolikom izboru tema – od prikaza svakodnevnog života u različitim sferama (obitelj, posao, škola...) do aktualnijih tema poput recikliranja i ovisnosti o modernim tehnologijama. Uz to treba istaknuti kako navedeni udžbenik tematizira i aktualna društvena, politička i povijesna zbivanja u Portugalu. Nadalje, sve teme su popraćene autentičnim vizualni materijalom – od slika do geografskih karata. Posljednja velika prednost udžbenika *Português XII* je uključivanje kulture portugalskog naroda, odnosno brojni zadaci usmjereni na usporedbu portugalske kulture s ciljnom.

Analizirani udžbenik *Português XII* posjeduje jednu jedinu manu. Naime, autori udžbenika u sklopu svih tema ciljne kulture i civilizacije u potpunosti su se ograničili na prikaz navedenih tema u Portugalu. Područje Brazila u ovom slučaju potpuno je zapostavljeno, a učenici ostaju zakinuti za pobliže upoznavanje kulture, svakodnevnog života i povijesnih zbivanja u Brazilu.

4.3.7. Usporedba udžbenika njemačkog i portugalskog kao stranog jezika

Nakon detaljne, pojedinačne analize odabranih udžbenika njemačkog i portugalskog jezika, u nastavku diplomskog rada nalazi se usporedna analiza njemačkih s portugalskim udžbenicima. S obzirom na tzv. *stockholmske kriterije* navedene su najveće prednosti i mane njemačkih i portugalskih udžbenika. Na početku treba istaknuti kako su sadržaji ciljne kulture i civilizacije u udžbenicima njemačkog kao stranog jezika mnogobrojniji u usporedbi s udžbenicima portugalskog kao stranog jezika. Dok su s jedne strane teme i sadržaji ciljne kulture i civilizacije kako implicitno tako i eksplicitno prikazani u njemačkim udžbenicima, udžbenici portugalskog kao stranog jezika sadrže isključivo implicitno prikazane teme ciljne kulture i civilizacije.

A) Likovi

Njemački udžbenici često sadrže raznovrsne likove koji odražavaju različite aspekte njemačkog društva što daje učenicima dobar uvid u iskustvo i olakšava povezivanje s likovima udžbenika. Međutim, u nekim slučajevima su likovi stereotipizirani ili nedovoljno razvijeni, što može smanjiti autentičnost prikaza.

Portugalski udžbenici također sadrže široku paletu likova, najčešće adolescenata s različitim životnim pričama i iskustvima. Glavni likovi obično su dobro razvijeni kako bi olakšali identifikaciju i empatiju učenika. Slično kao i u njemačkim udžbenicima, i u portugalskim udžbenicima ponekad nalazimo stereotipe ili pojednostavnjene likove.

B) Prikaz svakodnevice

Njemački udžbenici detaljno prikazuju svakodnevni život u Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj. Učenici mogu steći dublje razumijevanje života u njemačkom govornom području kroz prikaze svakodnevnih aktivnosti. Ponekad su doduše prikazi svakodnevice previše idealizirani. Većina portugalski udžbenika nudi bogate opise svakodnevnog života u Portugalu, uključujući urbane sredine, školske aktivnosti, obiteljske trenutke i tradicionalne običaje.

Međutim, tek polovina analiziranih udžbenika pri prikazu svakodnevnog života uključilo je različite zemlje njemačkog govornog područja, odnosno luzofonskog svijeta.

C) Geografija

Njemački udžbenici često se bave geografijom Njemačke, Austrije i Švicarske. To uključuje opise regija, gradova i prirodnih ljepota ovih zemalja. Geografski opisi mogu biti suviše općeniti i nedovoljno detaljni za učenike koji žele bolje razumijeti geografske značajke. Portugalski udžbenici istražuju geografiju Portugala, uključujući obalu, planine, rijeke i otoke. Neki od njih tematiziraju i druge luzofonske zemlje, iako su uglavnom fokusirani na Portugal. Ograničavanje prikaza isključivo na teritorij Portugala može ograničiti razumijevanje raznolikosti luzofonskog svijeta.

Usprkos tome što svi analizirani njemački udžbenici ne sadrže eksplicitno sadržaje ili cjelovite lekcije usmjerene na geografiju i gospodarstvo njemačkog govornog područja, svaki od njih sadrži veliku kartu zemalja njemačkog govornog područja na koranicama udžbenika, što nije slučaj sa svim portugalskim udžbenicima.

D) Prikaz društva

Njemački udžbenici često se bave društvenim temama kao što su obrazovanje, politika, ekologija i raznolikost kultura. To pomaže učenicima da razumiju društvene izazove i promjene u njemačkom društvu. Ponekad društveni prikazi mogu biti previše idealizirani ili politički obojeni, što može ograničiti objektivnost. Portugalski udžbenici također obrađuju suvremene društvene teme, kao što su migracije, ovisnost o tehnologiji i recikliranje. Fokusiraju se na suvremene aspekte portugalskog društva i pomažu učenicima da bolje razumiju suvremene izazove. Slično kao i u njemačkim udžbenicima, ponekad društveni prikazi mogu biti subjektivni ili pojednostavljeni. Jedini udžbenik, od svih šest analiziranih, koji u potpunosti zanemaruje društveni aspekt i njegov prikaz je portugalski udžbenik *Português em Foco*.

E) Kultura

Njemački udžbenici pružaju uvid u njemačku kulturu, uključujući tradicionalnu i suvremenu umjetnost, glazbu, književnost i gastronomiju. Portugalski udžbenici također istražuju portugalsku kulturu, uključujući tradicionalnu glazbu (fado), kulinarske specijalitete i druge kulturne aspekte. Unatoč tome, samo dva udžbenika (*Magnet neu B1* i *Passaporte para Português 2*) dosljedno su provela uključivanje zemalja njemačkog, odnosno portugalskog govornog područja s obzirom na kulturni aspekt. Iako je sastavni aspekt kulture prikaz tradicionalnih blagdana i običaja, važno je napomenuti kako nijedan od šest analiziranih udžbenika ne tematizira navedeni aspekt. Nadalje, pet od šest analiziranih udžbenika tematizira aktualne društvene teme poput zaštite okoliša, razvoja modernih tehnologija i mobbinga. U prvom redu udžbenici *Beste Freunde* i *Passaporte para Português 2* koji osim uključivanja aktualnih tema, brojnim primjerima kulture mladih te tematiziranjem vršnjačkog nasilja i štetnog djelovanja modernih tehnologija zasigurno pobuđuju interes kod učenika. Jedini udžbenik koji u potpunosti izostavlja aktualne teme je portugalski udžbenik *Português em Foco 2*.

F) Književnost

Njemački udžbenici često uključuju književne tekstove njemačkih autora kao dio nastave njemačkog jezika. Učenici mogu čitati i analizirati klasična i suvremena književna djela.

Suprotno tome, autori portugalskih udžbenika zanemarili su uključivanje književnosnih djela, kao što su kratke priče i pjesme, unutar njihovih izdanja. Analizirajući tri različita portugalska udžbenika, jedino je *Português em Foco 2* uključio jedan primjer književnog djela - točnije, kratki odlomak iz portugalske nacionalne himne pod nazivom "A portuguesa."

G) Povijesna zbivanja

Njemački udžbenici često obrađuju povijesne događaje i razdoblja u Njemačkoj, uključujući oba svjetska rata i proces ponovnog ujedinjenja. Portugalski udžbenici pružaju učenicima povijesni kontekst Portugala, uključujući kolonijalnu povijest i revoluciju 1974. godine. Međutim, nedostatak šireg konteksta o povijesnim zbivanjima u drugim luzofonskim zemljama te vrlo površan prikaz povijesnih zbivanja u samom Portugalu mogu ograničiti razumijevanje šire slike povijesti luzofonskih zemalja.

Budući da dva od tri njemačka te dva od tri portugalska udžbenika raspolažu sa sadržajem usmjerenim na povijesna zbivanja u ciljnim zemljama njemačkog i portugalskog govornog područja, može se zaključiti kako analizirani udžbenici zadovoljavaju navedeni aspekt.

H) Prikaz vlastite kulture

Njemački udžbenici brojnim zadacima potiču razmišljanje o vlastitoj kulturi, ali i usporedbu vlastite s ciljnom. Portugalski udžbenici potiču razumijevanje vlastite kulture, jezika i tradicija, ali također potiču usporedbu s drugim luzofonskim kulturama. *Português em Foco* jedini je udžbenik koji ne sadrži niti jedan zadatak koji bi učenicima dao prostora za usporedbu različitih aspekata ciljne kulture s vlastitom. Međutim, svi ostali analizirani udžbenici raspolažu s brojnim zadacima usmjerenima na usporedbu ciljne i vlastite kulture, u prvom redu udžbenik *Beste Freunde B1*. Budući da niti jedan od analiziranih udžbenika nije izravno namijenjen hrvatskom tržištu, ne čudi činjenica da niti jedan udžbenik ne zadovoljava aspekt tematizacije međusobne povezanosti ciljne kulture (njemačke i portugalske) s hrvatskom.

5. Zaključak

Ciljna kultura i civilizacija jedan je od ključnih aspekata u nastavi stranih jezika i nerazdvojno povezana s jezikom. Iako ne postoji njezina jedinstvena definicija, ona obuhvaća područja kao što su kultura, društvo, povijest i geografija ciljne zemlje.

U sklopu ovog diplomskog rada provedena je analiza triju udžbenika njemačkog i triju udžbenika portugalskog kao stranog jezika za jezičnu razinu B1: *Beste Freunde B1*, *Magnet neu B1*, *Netzwerk B1*, *Português em Foco 2*, *Passaporte para Português 2* i *Português XXI*. Analiza navedenih udžbenika provedena je na temelju tzv. *stockholmskih kriterija* Hansa Jürgena Krumma, a njezin cilj bio je utvrditi postoje li razlike među analiziranim udžbenicima s obzirom na aspekt ciljne kulture i civilizacije, odnosno koje su prednosti i nedostaci analiziranih udžbenika s obzirom na navedeni aspekt. Analiza pokazuje kako postoje brojne razlike među analiziranim udžbenicima s obzirom na aspekt tema i sadržaja ciljne kulture i civilizacije. Međutim, bez obzira na brojne razlike, dolazimo do zaključka da je u prikazu ciljne kulture i civilizacije u udžbenicima važno obuhvatiti što više zemalja govornog područja ciljnog jezika, kako bi se dobila što cjelovitija slika. Budući da se kultura sastoji od različitih aspekata, primjerice različiti oblici umjetnosti (film, glazba, kazalište i slično), tradicija i običaji vezani uz najvažnije blagdane, ali i alternativna kultura (kultura mladih), njezin prikaz u udžbenicima ne bi trebao biti sveden isključivo na prikaz znamenitosti ciljne zemlje, već bi trebao obuhvaćati sve navedene elemente, kako bi učenici dobili cjelovitu sliku kulture ciljne zemlje. Uključivanjem različitih kulturnih aspekata kod učenika se pobuđuje zainteresiranost za ciljnu kulturu, ali i motivacija za usvajanje ciljnog jezika, budući da kultura ciljne zemlje nije svedena na suhoparno činjenično znanje. Naposljetku uz uključenost svih zemalja govornog područja i cjeloviti prikaz kulture ciljne zemlje, također je od iznimne važnosti kroz različite zadatke učenicima pružiti priliku za promišljanje o vlastitoj kulturi i jeziku, a potom i njihovu usporedbu s ciljnom kulturom. Dokazano je da udžbenici određuju čak 80% svega što se odvija na nastavi stranih jezika (usp. Blažević 2007: 197). Stoga je od iznimne važnosti odabrati odgovarajući udžbenik.

Iz dana u dan pred nastavnicima je izazov izbora odgovarajućeg udžbenika. Osim oslanjanja na vlastitu prosudbu i određene kriterije analize udžbenika, ovaj diplomski rad mogao bi poslužiti kao orijentir za izbor udžbenika njemačkog i portugalskog kao stranog jezika s obzirom na aspekt ciljne kulture i civilizacije. Osim toga, ovaj diplomski rad može služiti kao polazna točka za daljnja istraživanja i analize u području sadržaja i tema ciljne kulture i civilizacije u udžbenicima stranih jezika. Dodatne studije i usporedbe mogu doprinijeti razvoju boljih materijala za učenje jezika i

pružiti dublje razumijevanje kako se ciljna kultura i civilizacija prezentiraju u kontekstu jezičnog obrazovanja.

6. Literatura

Altmayer, C. (2004): *Kultur als Hypertext: Zu Theorie und Praxis der Kulturwissenschaft im Fach Deutsch als Fremdsprache*. München: Iudicium.

Araújo Mendes, K. (2006): *Português língua estrangeira: uma análise do livro didático*. Diplomski rad. Bahia: Unviersidade Federal da Bahia.

Bausch, K-R./Christ, H./Krumm, H-J. (2003): *Handbuch. Fremdsprachenunterricht*. Basel: A. Francke Verlag.

Bergovec, M. (2007): Zajednički europski referentni okvir za jezike – prednosti i ograničenja. *Lahor: Časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik.*, Vol. 2 No. 4., Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, str. 330-335 <https://hrcak.srce.hr/file/34307> (pristupljeno ...)

Bischof, M./Kessling, V./ Krechel, R. (1999): *Landeskunde und Literaturdidaktik*. Berlin: Langenscheidt.

Blažević, N. (2007): *Grundlagen der Didaktik und Methodik des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Brand, von T./Radvan, F. (2019): *Handbuch Lehr- und Lernmittel für den Deutschunterricht: Bestandaufnahmen, Analysen und didaktische Reflexionen*. Hannover: Kallmeyer i Klett.

Buttjes, D. (2003): *Landeskunde – Didaktik und landeskundliches Curriculum*. U: Bausch, K-R./Christ, H./Krumm, H-J. (2003): *Handbuch. Fremdsprachenunterricht*. Basel: A. Francke Verlag.

Erdmenger, M./Istel, H.-W. (1978): *Didaktik der Landeskunde*. München: Hueber.

Funk, H./ Koenig, M. (2013): *Grammatik lehren und lernen*. München: Langenscheidt.

Heyd, G. (1990): *Deutsch lehren: Grundwissen für den Unterricht in Deutsch als Fremdsprache*. Frankfurt am Main: Moritz Diesterweg.

- Kast, B./Neuner, G. (1998): *Zur Analyse, Begutachtung und Entwicklung von Lehrwerken für den fremdsprachlichen Deutschunterricht*. Berlin: Langenscheidt.
- Macaire, D./Hosch, W. (1996): *Bilder in der Landeskunde: Fernstudieneinheit 11*. Berlin: Langenscheidt.
- Mišić, M. (2018): *Analiza udžbenika hrvatskog jezika za osnovnu školu kao tekstne vrste*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Pauldrach, A. (1992): *Eine unendliche Geschichte. Anmerkungen zur Situation der Landeskunde in den 90er Jahren*. Marburg: Informationszentrum für Fremdsprachenforschung, str. 4-15.
- Penning, D. (1997): Landeskunde als Thema des Deutschunterrichts fächerübergreifend und/oder fachspezifisch?. U: *Informationen Deutsch als Fremdsprache*, 22. Berlin: De Gruyter, str. 626-640.
- Petravić, A. (2006): Wertevermittlung im Fremdsprachenunterricht am Beispiel kroatischer Deutschlehrwerke. U: Bracht, U. (ur.): *Leben – Texte – Kontexte*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Reschke, C. (1990): *Aus meiner Sicht. Von der Sektion DaF zum Verband DaF LINGUAPAX 3, Thesen zur Landeskunde. Video im Unterricht, Lernstrategien. Buchbesprechungen*. Bern: Der Internationale Deutschlehrerverband.
- Sekulić-Majurec, A. (2004): Suvremeni udžbenik u virtualnom okruženju. U: Halačev, S. (ur.): *Udžbenik i virtualno okruženje*. Zagreb: Školska knjiga., str. 93.-98.
- Schneider, G. (2005): Der Gemeinsame europäische Referenzrahmen für Sprachen als Grundlage von Bildungsstandards für die Fremdsprachen – Methodologische Probleme der Entwicklung und Adaptierung von Kompetenzbeschreibungen. *Schweizerische Zeitschrift für Bildungswissenschaften* 27, str. 13-36.
- Teixeira Monteiro, T. R. (2018): *O ensino de Português Língua Estrangeira através da cultura: experiências com hispanofalantes*. Doktorska disertacija. Porto: Filozofski fakultet Sveučilišta u Portu.
- Tomková, I. (2007): *Landeskunde und ihre Stellung in Lehrwerken für Deutsch*. Diplomski rad. Brno: Pedagoški fakultet Sveučilišta u Brnu.

Truck-Biljan, N. (2013/2014): Mali rječnik i pojmovnik iz područja ovladavanja inim jezikom. <https://www.ffos.unios.hr/download/mali-rjecnik-i-pojmovnik-iz-podrucja-ovij-a-2015.pdf>
(Pristupljeno: 14.3.2023.)

Vasconcelos Gonçaves Matos, J. (2012): *A Autonomia do aluno: Uma análise em livros didáticos de língua alemã como língua estrangeira*. Diplomski rad. Salvador: Universidade federal da Bahia.

Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje (ur. Čeliković, V.) (2005) Zagreb: Školska knjiga.

Zakon o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu, NN 116/ 2023. <https://www.zakon.hr/z/1747/Zakon-o-ud%C5%BEbenicima-i-drugim-obrazovnim-materijalima-za-osnovnu-i-srednju-%C5%A1kolu>

Zeuner, U. (2001): *Landeskunde und interkulturelles Lernen. Eine Einführung*. TU Dresden/ Institut für Germanistik. https://www.pub.zih.tu-dresden.de/~uzeuner/studierplatz_landeskunde/zeuner_reader_landeskunde.pdf

Udžbenici

Coelho, L./Oliveira, C. (2021): *Português em Foco 2*. Lisboa, Porto, Coimbra: Lidel

Dengler, S./Rusch, P./Schmitz, H./Mayr Sieber, T. (2017): *Netzwerk B1.1*. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen.

Dengler, S./Rusch, P./Schmitz, H./Mayr Sieber, T. (2017): *Netzwerk B1.2*. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen.

Georgiakaki, M./Seuthe, C./Schumann, A. (2021): *Beste Freunde B1.1*. München: Hueber Verlag.

Georgiakaki, M./Seuthe, C./Schumann, A. (2021): *Beste Freunde B1.2*. München: Hueber Verlag.

Kuzka, R./ Pascoal, J. (2016): *Passaporte para Português 2*. Lisboa: Lidel.

Motta, G./Kotas, O. (2018): *Magnet neu B1*. Deutsch für junge Lernende. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen.

Tavares, A. (2003): *Português XXI*. Lisboa: Lidel.

Internetske stranice

Infopédia. <https://www.infopedia.pt/dicionarios/alemao-portugues/landeskunde> (Pristupljeno: 14.03.2023.)

Duden. <https://www.duden.de/rechtschreibung/Landeskunde> (Pristupljeno: 14.03.2023.)

Schulportal-Thürigen. <https://www.schulportal-thuringen.de/web/guest/media/detail?tspi=2458> (Pristupljeno: 24.05.2023.)

Deutscher Bildungsserver. <https://www.bildungsserver.de/lehrplaene-richtlinien-3271-de.html> (Pristupljeno: 24.05.2023.)

<http://www.dge.mec.pt/lingua-estrangeira-i-ii-ou-iii-formacao-geral> (Pristupljeno: 1.2.2023.)

Narodne novine. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_141.html (Pristupljeno: 1.2.2023.)

Enciklopedija. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34557> (Pristupljeno: 12. 6. 2023.)

Der Internationale Deutschlehrerinnen und Deutschlehrerverband e.V. <https://idvnetz.org/dachl-im-fach-dafdaz/abcd-thesen> (Pristupljeno: 20.01.2023.)

Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Fremdsprachen. <https://www.europaeischer-referenzrahmen.de/> (Pristupljeno: 25.2.2023.)

Hueber. <https://www.hueber.de/beste-freunde/info/neu> (Pristupljeno: 1.03.2023.)

Sažetak na hrvatskom jeziku:

Cilj ovog diplomskog rada bio je utvrditi postoje li razlike među udžbenicima njemačkog i portugalskog kao stranog jezika, odnosno između udžbenika njemačkog i portugalskog s obzirom na sadržaje i teme ciljne kulture i civilizacije te koje su prednosti i nedostaci analiziranih udžbenika s obzirom na navedeni aspekt. U tu je svrhu analizirano šest udžbenika (Beste Freunde, Magnet neu B1, Netzwerk B1, Português em Foco 2, Passaporte para Português 2, Português XXI) namijenjenih poučavanju njemačkog i portugalskog kao stranog jezika na razini B1 na temelju tzv. *stockholmskih kriterija* Hansa Jürgena Krumma. U okviru analize samih udžbenika posebna pažnja se posvetila analizi likova koji se pojavljuju u udžbeniku, prikazu svakodnevice, geografije i gospodarstva, društvenih i političkih odnosa, kulture, književnosti, povijesti i prikazu vlastite zemlje. Nakon detaljne analize svakog udžbenika i zaključka o pojedinom udžbeniku s obzirom na analizirane aspekte, pristupilo se usporedbi njemačkih i portugalskih udžbenika. S obzirom na važnost udžbenika u nastavi stranih jezika u usvajanju elemenata kulture i civilizacije ciljnog jezika, važno je da oni donose što obuhvatniju, cjelovitiju i aktualiziranu sliku ciljne kulture, a ne samo pojedinačne aspekte i činjenično znanje o ciljnoj kulturi.

Ključne riječi: ciljna kultura i civilizacija, međukulturalna kompetencija, analiza udžbenika njemačkog kao stranog jezika, analiza udžbenika portugalskog kao stranog jezika

Abstract

The aim of this thesis was to determine whether there are differences among textbooks for learning German and Portuguese as foreign languages, specifically in terms of the content and topics related to the target culture and civilization, as well as the advantages and disadvantages of the analyzed textbooks in relation to the mentioned aspect. To achieve this goal, six textbooks (Beste Freunde, Magnet neu B1, Netzwerk B1, Português em Foco 2, Passaporte para Português 2, Português XXI) intended for teaching German and Portuguese as foreign languages at the B1 level were analyzed based on Hans Jürgen Krumm's Stockholm criteria. In the analysis of the textbooks, special attention was given to the characters present in the textbooks, the portrayal of

everyday life, geography and economy, social and political relations, culture, literature, history, and the presentation of the respective countries. After a detailed analysis of each textbook and a brief conclusion provided for the analyzed aspects, the German and Portuguese textbooks were compared. Considering the importance of textbooks in foreign language instruction for acquiring elements of the culture and civilization of the target language, it is essential that they provide a more comprehensive, complete, and up-to-date picture of the target culture, rather than just individual aspects and factual knowledge about the target culture.

Keywords: target culture and civilization, intercultural competence, analysis of German language textbooks as a foreign language, analysis of Portuguese language textbooks as a foreign language.

Zusammenfassung

Das Ziel dieser Masterarbeit war es festzustellen, ob Unterschiede zwischen Lehrbüchern zum Erlernen von Deutsch und Portugiesisch als Fremdsprache bestehen, insbesondere im Hinblick auf die Inhalte und Themen im Zusammenhang mit der Zielkultur und Zivilisation und welche Vorteile und Nachteile analysierte Lehrwerke haben. Um dieses Ziel zu erreichen, wurden sechs Lehrbücher (Beste Freunde, Magnet neu B1, Netzwerk B1, Português em Foco 2, Passaporte para Português 2, Português XXI) analysiert, die für das Unterrichten von Deutsch und Portugiesisch als Fremdsprache auf dem B1-Niveau vorgesehen sind, basierend auf den Stockholmer Kriterien von Hans Jürgen Krumm. Bei der Analyse der Lehrbücher selbst wurde besondere Aufmerksamkeit auf die im Lehrbuch vorkommenden Charaktere, die Darstellung des Alltagslebens, Geografie und Wirtschaft, soziale und politische Beziehungen, Kultur, Literatur, Geschichte sowie die Präsentation der jeweiligen Länder gelegt. Nach einer detaillierten Analyse jedes Lehrbuchs und einer kurzen Schlussfolgerung unter Berücksichtigung der analysierten Aspekte, wurden die deutschen und portugiesischen Lehrwerke miteinander verglichen. In Anbetracht der Bedeutung von Lehrbüchern im Fremdsprachenunterricht für das Erlernen von Elementen der Kultur und Zivilisation der Zielsprache ist es wichtig, dass sie ein umfassenderes, vollständigeres und aktuelleres Bild der Zielkultur vermitteln, anstatt nur einzelne Aspekte und faktisches Wissen über die Zielkultur.

Schlüsselwörter: Landeskunde, interkulturelle Kompetenz, Analyse von Lehrwerken Deutsch als Fremdsprache, Analyse von Lehrwerken Portugiesisch als Fremdsprache

Resumo

O objetivo desta dissertação de mestrado era determinar se existem diferenças entre os livros didáticos para aprender alemão e português como língua estrangeira, especialmente no que diz respeito aos conteúdos e temas relacionados com a cultura e civilização alvo, bem como as vantagens e desvantagens dos livros analisados em relação a esse aspecto. Para alcançar este objetivo, foram analisados seis livros didáticos (Beste Freunde, Magnet neu B1, Netzwerk B1, Português em Foco 2, Passaporte para Português 2, Português XXI) destinados ao ensino de alemão e português como língua estrangeira no nível B1, com base nos critérios de Estocolmo de Hans Jürgen Krumm. Na análise dos próprios livros didáticos, foi dada especial atenção ao aspeto mencionado do conteúdo, ou seja, à cultura e civilização alvo. Isso envolveu a análise das personagens presentes nos livros didáticos, a representação da vida quotidiana, geografia e economia, relações sociais e políticas, cultura, literatura, história, bem como a apresentação dos respetivos países. Após uma análise detalhada de cada livro didático, é fornecida uma breve conclusão para cada um, tendo em consideração os aspetos analisados. Dada a importância dos livros didáticos no ensino de línguas estrangeiras para a aquisição de elementos da cultura e civilização da língua-alvo, é importante que eles forneçam uma imagem mais abrangente, completa e atualizada da cultura-alvo, em vez de apenas aspectos individuais e conhecimento factual sobre a cultura-alvo.

Palavras-chave: cultura e civilização alvo, competência intercultural, análise de livros didáticos de alemão como língua estrangeira, análise de livros didáticos de português como língua estrangeira.

